19e JAARGANG No. 23 15 JUNI 1975 – f 1,75

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(Foto: Rogier)

BIJ DE VOORPLAAT

Dit keer is de tekst bij de Voorplaat verwerkt in het artikel: "Kedelee, Sojaboon, Soybean: overal ter wereld", op pagina 12 en 13.

HERINNERINGEN AAN ORANJE FEESTEN

In Uw Tong Tong van 1 mei stond een stuk over de geboorte van onze Koningin Juliana op 30 april 1909 en U maakte de opmerking dat er niet zoveel meer onder ons zijn, die zich uit eigen ervaring de feestvreugde nog zullen herinneren.
Ik was 16 in die tijd en we hadden promotiefuif op de H.B.S. in Semarang. Omdat onze H.B.S. toen een vaandel kreeg waarop met gouden letters stond: "Hou en trouw" was de regent er ook bij.
Wij scholieren hadden de taak een geweldig mooie vaandelmars te zingen, gemaakt door onze leraar, de Heer Stein. We zouden net beginnen met zingen toen de regent naar huis werd geroepen.
Een poos daarna kwam de regent terug in groot tenue en kregen we het grote nieuws te horen dat onze prinses Juliana was geboren.
Dat het een geweldige promotiefuif geworden is kunt U zich zeker wel voorstellen!
Misschien stelt U er prijs op dat ik U de woorden van onze vaandelmars doorgeef. Hier zijn ze dan:

Vaandelmarschlied.

Koor van jongens en meisjes:

Gegroet, gij vaan, wier gouden gloren
Zich heft op Uwen donk'ren gloed,
Symbool ons zijt van 's levens morgen
Zijn gulden vreugd en vuur'gen moed.
Spelt niet zijn eikenkrans ons 't loon
Van burgerdeugd, de burgerkroon?
Schenk' hij ons daartoe ook de kracht
Die men van onzen middag wacht.

Koor van meisjes:

Wees ons gegroet, gij gulden spreuk
Op Uwen rooz'gen grond!
Wees gij ons leus ter levensbaan
In liefd' en vriendschapsband.

Koor van jongens:
Koor van meisjes:

Uw gouden loover, rood omwaard,
Een gouden bloem in rozengaard

Koor van jongens en meisjes:

Uw zinrijk woord der trouw gewijd
Ons' leus in 's levens strijd.

U zweren we met heil'gen eed
Een trouw, die van geen wanken weet
Aan het symbool, aan het parool
Van 't vaandel onzer school!

Algemeen koor:

Daarom, Hoera! voor onze school,
Hiep, hiep hoera!
Haar vaan- en onze jeugd symbool!
Hiep, hiep, hoera!
Als echo dreun van pool tot pool:
Hoera!!!
Voor school, voor vaan en haar parool.

Ik had zo'n behoefte U dit even door te geven.

Mevr. A. Th. Verhoeve

*

Naast dank voor deze aardige herinnering, zou ik schrijfster een compliment willen geven voor haar geweldige geheugen! Wie kent nu nog zo precies, na 66 jaar de woorden van een schoollied? Gewoon ondenkbaar in deze tijd voor onze muziekminnende jeugd, die gehersenspoeld door disc-jockeys en platenmaatschappijen alleen liedjes mogen onthouden zolang ze op de hitparade staan!

De geboorte van prinses Juliana hielp ik nog niet meevieren, maar alle verjaardagen van Koningin Wilhelmina des te meer.
Iedere Zaterdag, laatste lesuur, zetten de kinderen van de 4e tot en met de 7e klas zich willig op de opgestelde banken in de speelloods en werd er onder zeer deskundige en enthousiaste leiding een aantal aubadeliederen ingestudeerd (ik spreek van de Chr. Lagere School in Malang, u weet wel, de mooiste school van de wereld aan de Brantas). De eerste weken leek het wel roedjak gobet zo roewet, maar als de de 2e en 3e stem op dreef kwamen, werd het echt mooi. Hoewel, de jongens leken nooit onder de indruk, er werd schaamteloos veel pentjit (jonge mangga) met zout gegeten onder het zingen. De meisjes keken heel verontwaardigd maar snoepten net zo hard mee. Of probeerden alvast wat huiswerk te maken.

Op de feestdag waren alle meisjes in het wit gekleed met een oranje strik in het haar of een lint om het middel. De jongens droegen witte blousen en donkerblauwe broeken. Er waren er altijd een paar die toch anders gekleed gingen. Meisjes met een gele jurk of jongens met een khaki broek. "En dan, ik, heb niet!" Je werd er niet op aangekeken.
Een witte jurk bezat ik ook niet. Mijn moeder maakte er in de haast een van een strook bedsprei-kant als rok met een effen blouse. Het was erg mooi, want mijn moeder kon geweldig goed naaien. Maar ik heb me nooit zo ellendig gevoeld als toen, bang dat iemand zou zeggen: "Adoe, je lijkt wel een bed!"
En onder de steeds warmer wordende zon en de felle weerkaatsing van het dorre, gele gras (31 Augustus is de Oostmoesson het warmst en het droogst) werden de herinneringen aan deze aubades ingebrand. Alleen de woorden van al die liederen, ik ben ze kwijt.

Lilian

tong tong

Opgericht en geleid door

TJALIE ROBINSON (1911 - 1974)

ONAFH. IND. TIJDSCHR. - 19e JAARG. No. 23

Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070 - 54.55.00/54.55.01 - Postgiro 6685 of A.B.N. Den Haag Rek. No. 51.56.15.730.
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: L. Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: J. H. Ritman, Ch. J. A. Manders, Rogier, G. H. Bartman.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,75. Abt. Nederl. (en E.E.G.-landen behalve Engeland) kwart. *f* 9,75, halfj. *f* 19,50; jaar *f* 39,—. Abt. Europa: jaar *f* 39,—.
Buiten Europa: jaar *f* 47,—. (zeepost)
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 83,—; Indonesië *f* 68,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 68,—; Canada en Ver. Staten *f* 58,—; Maleisië, Singapore en India *f* 68,— Suriname en Antillen *f* 58,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN

IR. PARLINDUNGAN

ALFRED PARLINDUNGAN (SIREGAR): EEN ONTMOETING EN EEN AFSCHEID

Tjalie en ik leerden hem een paar jaar geleden kennen door correspondentie over de "Piekerans" en sindsdien waren zijn brieven als van een oude sobat. Er gold voor ons een standing invitation om te komen logeren als we eens naar Indonesië kwamen. Helaas is het er in 1972 niet van gekomen.
Onze lezers kenden hem onder de naam Ir. M. O. Parlindungan, die zo geestig en boeiend schreef over de Taboet feesten. Dit artikel opende de deur tot meer goede kopij over Sumatra want vertellen kon hij, deze man van de Bataklanden.
Tjalie's dood trof hem zeer. Hij was het die op Nieuwjaarsdag met enkele vrienden bloemen strooide op zee, waar Tjalie's as verstrooid was. Het was Alfred die een oproep plaatste om contact te zoeken met oude HBS-genoten 1932-1937 in Medan en hij was uitbundig blij toen er zoveel reacties kwamen.
"Ongelooflijk, na 40 jaar ben ik weer in contact met 32 vrienden en vriendinnen!" schreef hij in zijn laatste brief aan mij (23 april). Daarin schreef hij ook dat die brief getypt was met 1 vinger en 1 duim, omdat hij verlamd was na een aanval van zijn oude kwaal, diabetes. Hij was praktisch blind. Dit afschuwelijke nieuws vermeldde hij in één alinea, geen woord van zelfbeklag verder. De rest van de brief was een juichkreet, vreugde over de herwonnen vrienden.
Vooral met een goede vriendin aan wie hij 24 jaar geleden een kain songket beloofde, omdat hij zijn dochtertje naar haar genoemd had. Een Batakse adat voor een peetmoeder.
Die kain songket had hij bewaard, want hij raakte door de oorlog het adres van de familie kwijt. "Nu kan ik eindelijk mijn schuld afdoen, dank zij Tong-Tong. Geweldig!"
En vandaag kreeg ik bericht dat Alfred Parlindungan (eretitel, Siregar is zijn werkelijke naam) overleden was, in Mei al. Hij was al heel lang weduwnaar, 2 zoons, studerend en een dochter die hem verzorgde.
"Mijn naam klinkt zo heidens: Mangaradja Onggang Parlindungan, vrij vertaald: "Grootvorst Adelaar Beschermer". Kosong! Net zo kosong als bij jullie baron van zus tot zo, terwijl zus en zo allang gemeenten of provincie zijn geworden. Zo'n lege titel zegt mij niets. Voor jullie ben ik Alfred."
Wij zijn bedroefd om dit onverwachte afscheid. Voor de zoveelste maal leren wij berusten als een bladzijde van het Levensboek omgeslagen wordt. We zijn gelukkig dat we deze jaren in Alfreds leven zijn geweest onder het hoofdstuk "ouwe sobats".
En de titel die hij zo leeg vond, zal nu voor zijn kinderen en andere nabestaanden misschien meer dan een symbool zijn.

L.D.

TENTOONSTELLING "NEDERLANDERS IN JAPANSE KAMPEN"

PLAATS EN TIJD VAN VERTONING

Op **zaterdag 28 juni a.s.** zal de tentoonstelling "Nederlanders in Japanse kampen" om 10 uur 's morgens in het Rijksmuseum te Amsterdam haar poorten openen en daar dagelijks van 10 tot 17 u. (zon- en feestdagen van 13 - 17 u.) te bezichtigen zijn **t/m zondag 17 augustus.**
De dag tevoren zal aan de inzenders en aan de contribuanten van de Stichting C.N.O. (Cultuurgeschiedenis van de Nederlanders Overzee) van 14.30 tot 17 u. de gelegenheid worden geboden tot voorbezichtiging van het tentoongestelde, waartoe hun een uitnodiging zal worden gezonden. Bovendien ontvangen de inzenders van de Stichting C.N.O. een exemplaar van de catalogus ten geschenke, als blijk van waardering voor hun medewerking.
De ingang is aan de achterzijde van het gebouw (Hobbemastraat 19), grenzend aan het Museumplein. Te bereiken vanaf het Centraal Station met tramlijn 1 of 2 tot aan het Leidseplein en vandaar 10 min. te voet.

Het gehele rooster van vertoning luidt als volgt:

- **Rijksmuseum, Amsterdam** — **28 juni - 17 augustus 1975**
- **Museum v/h Onderwijs, Den Haag** — **13 september - 23 november 1975**
- **Cultureel Centrum De Beyerd, Breda** — **20 december 1975 - 15 febr. 1976**
- **Gem. Museum Het Princessehof, Leeuwarden** — **28 februari - 21 april 1976**
- **Gemeentemuseum, Arnhem** — **8 mei - 13 juni 1976**

CATALOGUS

In de catalogus zijn alle tentoongestelde stukken omschreven, maar daarnaast omvat ze:

- een aantal bijdragen van deskundigen, waarin een beeld gegeven wordt zowel van het leven in de kampen als van de algemene achtergrond waartegen dit zich afspeelde;
- een tot 1975 bijgewerkte opgave bevattende 150 boeken waarvan de inhoud op deze periode betrekking heeft of tot beter begrip ervan strekt;
- een overvloed van afbeeldingen van tentoongestelde stukken.

Zij die zich tijdig en zonder veel omslag van een exemplaar willen verzekeren, kunnen dit doen tot 1 juli a.s. (voor het buitenland tot 1 augustus) door een bedrag van *f* 10,50 te storten op postgirorekening 199117 van de Stichting C.N.O. te Amsterdam, waarop toezending van het boekwerk volgt direct na verschijning.

P. M. Adriaanse

Uit het Indisch Familie Archief

Redt de oude familieportretten!

Dat er behalve de vele duizenden namen, geboortedata, huwelijken en wat dies meer zij, ook nog andere zaken aan de orde zijn, moge blijken uit het volgende stukje, dat handelt over de oude familie-portretten en foto's. Soms zijn het van die oude bruine foto's, op stevig carton gelijmd. Wie bezit ze niet? En wie weet er soms niet, dat ze helaas te dikwijls verloren gaan? Daar moeten we gezamenlijk iets tegen doen. Om te beginnen dit: neem er alstublieft een uurtje de tijd voor en begin met achter op elke foto te schrijven wie het voorstelt en waar en wanneer de foto is genomen. Weet U dat niet precies, zet er dan bij "circa". Daarmee is reeds heel veel gedaan. U begrijpt wel, dat anders later niemand meer weet, wie het voorstelt en dat ze zullen worden weggegooid. Is dat onze liefde en eerbied voor onze ouders en grootouders?

We zien die oude portretten, mensen in ouderwetse kleding, maar wel vol stijl. Beelden uit vervlogen tijden. Ik wil aan de iets oudere personen nog iets vragen: indien U van die familiefoto's bezit, waar U geen prijs op stelt, dan kunt U ze beter ergens anders veilig stellen. Of wanneer U toevallig in het bezit bent van foto's van een vreemde familie? Wat doet U daarmee? Wachten tot U ze op een kwade dag weggooit? Of indien U sommige foto's dubbel bezit? Daarvan kan er direkt al één worden beschermd. Dat U de foto's van Uw eigen familie graag wilt behouden, dat is uitstekend. Er bestaat niets beters. Ik weet goed hoeveel vreugde het bekijken ervan kan geven en welke mooie herinneringen er door worden opgeroepen. Doch bewaar ze met zorg en laat ze niet slingeren, pas op voor beschadiging en denk eraan ze een toekomstige bestemming te geven. Wat het ook voor een bestemming mag wezen. Maar heeft U geen idee, dan kunt U ze het best bewaren in een grote envelop en buitenop schrijven: Aan het Indisch Familie Archief, Vreelandsestraat 14, Den Haag. U heeft dan zekerheid, dat ze nooit vernietigd worden doch op een veilige plaats met veel zorg bewaard blijven voor het nageslacht. U moet dat wel direkt gaan doen hoor, dat schrijven op de achterkant. Ik kan soms haast huilen, als ik zie, die foto's waar niets achter op staat. En dan maar piekeren, wie zou die persoon toch kunnen zijn?

Dick Visker

Indisch Familie Archief geeft (en vraagt) informaties over Indische geslachten. Kosteloos.

Vreelandsestraat 14, Den Haag tel. 070 - 33 57 86.

S.v.p. zelf geadresseerde, gefrankeerde enveloppe bijsluiten!

SAPAROEA (OELIASSERS)

De geheimzinnige gang bij 't fort Duurstede op Saparoea.

Dat fort Duurstede is al heel oud; de Portugezen hebben het gebouwd, toen ze op Saparoea kwamen. Later hebben ze het aan de Hollanders moeten overgeven.

Het ligt op een rots aan het strand. Achter 't fort is een gang in de rots; een groot gat geeft er toegang toe. In die gang hebben de voorouders van de eilandbewoners gewoond. Alles, wat zich erin bevond, was van goud; de tafels, de stoelen, de huizen...... Bij het gat hield een draak de wacht! En iedere Vrijdagavond blies hij vuur over zee......

Nu nog is die gang een zeer gevaarlijke plaats. Men durft niet over dat gat te lopen. Vooral Vrijdags is voorzichtigheid geboden; dan moeten de mensen daar uit de buurt blijven en vooral mogen ze er dan niet in een boom klimmen.

Volgens een andere zegsman is er geen gevaarlijker plaats op Saparoea dan 't fort Duurstede. De bomen, die ervoor groeien, zijn waringinbomen.

Het gebouw bevatte drie rijen lokalen; één rij liep langs de breedte; daar woonden de officieren. De twee rijen in de lengte waren voor de soldaten.

Maar die waren er lelijk aan toe, want hun lokalen bevonden zich vlak bij dat gat. Vaak stierf er een jongen, soms twee tegelijk.

Iedere Vrijdag- en Dinsdagavond zagen de soldaten, dat er bij de waringinbomen mensen aan het schommelen waren. Ze werden dan heel bang.

Niemand durfde bij het gat te komen.

"Ada Setan" (Ada = aanwezig; Setan = duivel, boze geest), zei men. Daar liep ook dikwijls een zwarte hond en die lokte de kinderen.

Overgenomen uit: Indische overleveringen", Uitg. W. Thieme.

VERANTWOORDING VAN CHRIS

per 1-8-'74 t/m 31-5-'75

Saldo per 1-8-'74			f 91,65
Inkomsten:			
Mw. H. de Wolff	f	25,—	
Mw. Th. A. Bons	,,	25,—	
A. A. Bos	,,	10,—	
Mw. Weggeman Landzaa	,,	10,—	
C. Krijgsman	,,	50,—	
E. van Leuren	,,	10,—	
H. Hartkamp	,,	50,—	
Mw. v. Vliet-Holland	,,	25,—	
Mw. Mathlener	,,	10,—	
P. G. G. J. Lubbers	,,	25,—	
			f 240,—
			f 331,65
Uitgaven:			
9 pak. Jakarta			
1 ,, Sukabumi			
4 ,, Klaten			
1 ,, Malang			
1 ,, Semarang			
2 ,, Bandung			
2 ,, Soerabaja			
			f 360,–
Saldo -/-			f 28,35

Zoals u ziet is Chris Simon nog altijd aan het pakken, ondanks zijn bewering dat hij er mee zou stoppen. Drukke diensten en te weinig vrije tijd. Maar werken voor een goed doel is als katjang eten: je kunt er niet makkelijk mee kappen.

Mocht U mee willen helpen met het "katjang eten" van Chris, kleding en geld ontvangt hij graag.

Cantatestraat 102, Nijmegen. U kunt ook storten via onze Bruine Bus, Tong Tong.

LOGEERADRESSEN INDONESIË

Voor hen, die op eigen initiatief een reis door Indonesia willen maken, volgt hier de naam en het adres van een contactpersoon, die, tegen een kleine vergoeding, in **Sukabumi** of naaste omgeving een vacantieonderkomen bij particulieren of hotel/pensionaccomodatie kan regelen:

Hr. J. L. Gowijn, d/a kel. Ch. Beetz Jalan Siliwangi 86, Sukabumi-Jabar, Indonesia.

U gelieve hem aan te schrijven en te vermelden wat voor soort vacantieadres U wenst: eenvoudig pension, 1e klas hotel, particulier adres en de tijdsduur en data van aankomst en vertrek.

Hoe reageert Indonesië op recente internationale ontwikkelingen?

Uit de Neue Züricher Zeitung van 29/30 maart 1975 is het volgende artikel van haar correspondent O. G. Roeder vertaald:

Het islamitische Indonesië "ontdekt" de islamlanden van het Midden-Oosten. Op een onlangs in Jakarta gehouden sociaal-wetenschappelijk seminar vroegen politici en economen om een opleving van het niet erg actieve Vriendschap-Instituut Indonesië-Midden-Oosten, en voorts het sluiten van een handelsovereenkomst, de bevordering van Arabische investeringen in Indonesië en de versterking van voorlichting in beide richtingen. Tenslotte werd geopperd, op de belangrijkste plaatsen in het Midden-Oosten Indonesische handels- en voorlichtingsburo's te vestigen, buiten de ambassades.

Minister Malik en andere regeringsvertegenwoordigers hebben dit initiatief toegejuicht. Men verneemt officieus dat president Soeharto in juni een grote reis door het Midden-Oosten en later in het jaar de pelgrimstocht naar Mekka zal maken. Reeds in 1974 vormden de 70.000 Indonesische pelgrims het grootste niet-Arabische contingent: een bewijs van groeiende godsdienstigheid en van economisch herstel (een chartervlucht naar Mekka v.v. is niet goedkoop).

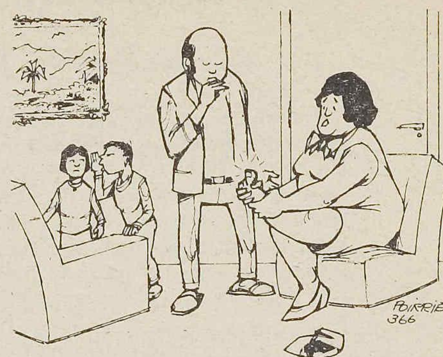
In enige hooggestemde dagbladartikelen is weer eens de eenheid der islamitische wereld, van Marokko tot Merauke, opgeroepen, maar daarnaast stellen nuchtere commentatoren vast dat de handelsbetrekkingen nog steeds erg bescheiden zijn. De Indonesisch-Arabische commerciële relaties hebben overigens een trots verleden: lang voordat Portugezen, Spanjaarden, Engelsen en Hollanders naar de specerijen-eilanden zeilden, hadden Arabische handelaars een omvangrijke commercie met Sumatra en Java gedreven. Toen Marco Polo in 1292 op de terugweg van China naar Europa enige havens van de Achterindische archipel aandeed, ontwaarde hij Arabische kooplui. Anno 1975 vraagt men zich in Jakarta af, waarom de aanwezige voorwaarden voor een reactivering van die handel niet beter benut worden. Indonesië zou veel meer hout, slachtvee en landbouwprodukten als palmolie, koffie, thee, specerijen en vruchten kunnen exporteren.

Maar in de andere richting zijn de exportmogelijkheden gering. De Arabische landen zouden tot op zekere hoogte wat meer zwavelrijke aardolie ter verwerking naar Indonesië kunnen zenden, zodat grotere hoeveelheden milieuvriendelijke Indonesische olie naar Japan zouden kunnen worden geëxporteerd. Maar Indonesië verwacht van de rijke broeders in het geloof toch allereerst investeringskapitaal. Sceptische Indonesiërs merken op dat de oliedollar geen religie kent en dat de Arabieren nog altijd daar investeren, waar de opbrengst het snelst en het veiligst is. Tot nog toe heeft slechts Iran op flinke schaal in Indonesië geïnvesteerd: in januari werd bij overeenkomst $ 200 mln. beloofd, waarmee een kunstmestfabriek in Jatibarang (West-Java) zal worden gebouwd. Een bezoek van een groep Arabische investeerders uit de Golfstaten heeft behalve vage toezeggingen nog niets opgeleverd.

De vraag naar verbetering der relaties van Indonesië met de Middenoostelijke landen wordt evenwel door politieke overwegingen overschaduwd. De regering-Soeharto heeft zich principieel van het begin af gedistancieerd van het conflict in het Midden-Oosten: men wilde elk buitenlandspolitiek engagement voorkomen, ten bate van de economische opbouw in eigen land. In het begin speelde daarbij ook een rol, dat men ook rekening wilde houden met de Midden-Oosten-politiek der Amerikanen en van andere donorlanden. De situatie is nu anders geworden. Indonesië heeft zich economisch flink hersteld, en Jakarta pleit nu in het teken van de wereldwijd geproclameerde détente voor een diversificatie van de economische en in zekere zin ook de politieke betrekkingen. Volgens verscheidene Indonesische politici behoeft men nu niet meer speciaal met Amerika - dat voortdurend aanzien verliest in Azië - rekening te houden. Links-nationalistische kringen registreren met voldoening dat de Sowjet-Unie en andere Oostbloklanden zich onverstoorbaar als vreedzame partners aanbieden.

Nog steeds is het niet waarschijnlijk, dat de Indonesische politiek zich met een ruk radikaal gaat wijzigen. Maar de regering kan waarschijnlijk om binnenlandse politieke redenen niet voorkomen, aan de islam meer aandacht te schenken. De geheime verspreiding van pamfletten begin maart in Jakarta en West-Java heeft sterk de aandacht getrokken: daarin wordt "de ene religieuze groep tegen de andere uitgespeeld", zo heet het officieel. De veiligheidsdiensten vermijden het zorgvuldig de namen van de opstellers en verspreiders bekend te maken: zulke aan communistische taktiek herinnerende acties moeten niet met ophef worden omgeven. Men hoort zeggen dat achter die actie militante islamkringen staan.

Hoe voorzichtig Soeharto het islamprobleem aanvat, blijkt ook uit zijn slechts schoorvoetend getoonde bereidheid te bemiddelen tussen president Marcos en de in de zuidelijke Filippijnen rebellerende moslims. De al geruime tijd geplande, maar steeds uitgestelde ontmoeting tussen beide staatshoofden moet nu "in de naaste toekomst" plaatsvinden. Tekenen wijzen erop dat men van Indonesische zijde gaarne ook de in islamproblemen bedreven premier van Maleisië, Toen Abdoel Razak bij die ontmoeting zou willen betrekken.

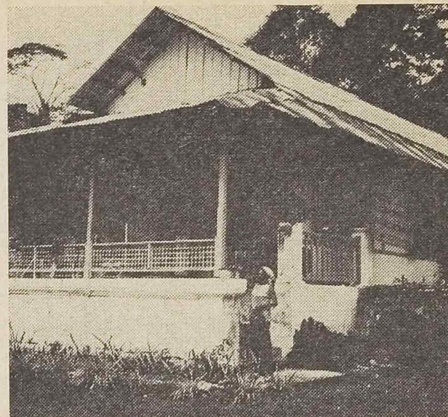

Moeilijke woorden:
"Volgens mij si Oom Ben hij heef "spijtoptante" haar grote teen getrapt!"

Ambon Manisé?

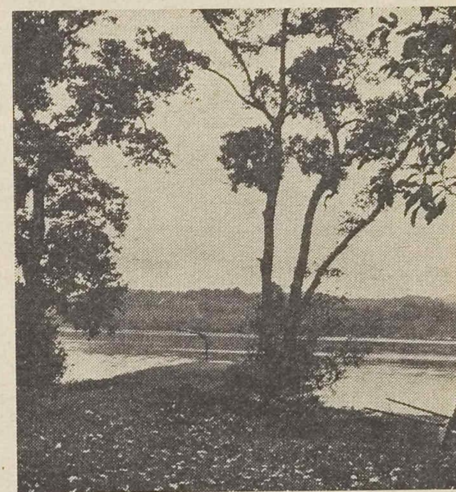
Nu is het eiland een beeld van verkommering.

"Wat? Ga je naar Ambon? Bof je even! Vergeet niet de zeetuinen te bezoeken. Je kunt ze misschien vanuit het vliegtuig al zien. Neem in elk geval een rolletje kleurenfilm mee."
Deze en dergelijke goede raadgevingen werden mij door vrienden en bekenden toegevoegd, toen zij hoorden, dat ik in November (op kosten van CRM, in verband met mijn vertaling der Tienduizend Dingen (van Maria Dermout) in het Indonesisch) een bezoek aan Ambon zou brengen.

Boven: het huis op Katé-Katé, de "tuin van Kleyntjes".

Onder: de aanlegstijger bij Katé-Katé.

Wat zij in hun achterhoofd hadden waren de beschrijvingen over Ambon zoals je die kon aantreffen in de aardrijkskundeboekjes van voor de Tweede Wereldoorlog. Maar die Wereldoorlog, vervolgens de RMS-affaire, zijn niet zonder sporen aan Ambon voorbijgegaan. Het geallieerde bombardement van februari '45 vernielde bijv. een groot deel van de kenaribomen, eens de trots van het stadje Ambon, terwijl de zeemijnen een ravage aanrichtten onder de eens zo geroemde zeetuinen. Wanneer vandaag aan de dag een tourist, het zij uit het buitenland, hetzij uit Indonesia zelf, te Amahusu een prauw leent van de bevolking (zeg nooit: huren), ja, dan kan hij wat gekleurde koralen zien onder water, maar je kan het toch geen zeetuinen noemen. Daarvoor moet je naar Banda gaan of naar Dobo, maar hoe kom je daar?? Deze eilanden die nog steeds het pronkjuweel van Indonesia vormen, zijn blijkbaar vergeten in het Eerste Vijfjaren-plan (Pelita I) en het PATA-Jaar (in 1974 was Indonesië gastheer voor Pacific Area Tourist Association).

De stad Ambon zelf was vroeger rein en proper, als wou het Hoorn en Enkhuizen de loef afsteken in schoonheid. Nu is het een vergaarplaats van tienduizenden mensen, die hutje en mutje op elkaar wonen, voor het grootste gedeelte nieuwkomers van de andere eilanden, vooral ook van Boeton en Moena, maar ook van Zuid Celebes. Officieel is de gemeente Ambon 4 km² groot, en op die vier vierkante kilometers wonen 84.756 mensen. Stelt U zich dat eens voor: de stad Ambon die in de breedte maar 1 km diep is (de heuvels er achter vormen een natuurlijke grens), en zich 4 km langs de kustlijn uitstrekt. Waar moeten al die nieuwkomers een onderdak vinden?

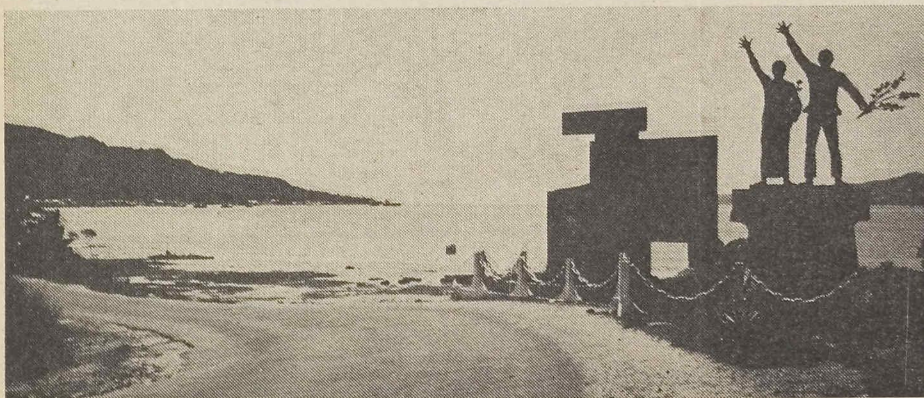
In allerlei soorten hutjes die ze op de vloedlijn bouwen, half in het water en half op de kust, zodat vanuit de stad Ambon zelf het vrije uitzicht op de baai praktisch belet wordt door al die roofbouw. Eind 1974 werd het plan goedgekeurd om de stad Ambon uit te breiden, van 4 km² tot 278 km². Volgens dit uitbreidingsplan zullen zo 14 negorijen met een aantal inwoners van 49.826 binnen de gemeente Ambon worden getrokken.

In overeenstemming met dit uitbreidingsplan zijn verschillende regeringskantoren, de provinciale raad en het huis van de gouverneur (plus de gigantische sporthal waar pas één maal een regionaal sportfestijn heeft plaats gehad) opgetrokken buiten de grenzen van de (oude) gemeente, dus boven op de heuvels. Maar daarvoor en de bossen op die heuvels eerst gerooid worden, met als gevolg dat de stad Ambon nu in de regentijd elk jaar een paar maal door bandjirs geteisterd wordt. En de grond die door de regens wordt meegevoerd, vermeerderen keer op keer weer de ondiepte van de haven van Ambon.

Door de RK Missie wordt er nu op ± 6 km afstand van het centrum van Ambon, achter in de heuvels, een behuizings-project opgezet voor al die halve daklozen. Een paar jongelui, onder leiding van een zuster (!) maken nu het terrein klaar voor de eerste bewoners. Aan de ene kant van de weg de huisjes, aan de andere kant de ketella-veldjes, waar eventueel ook kippen gefokt kunnen worden. Maar 's avonds moet er gewaakt worden met pieken...... tegen de tjelengs! Op 4 km afstand van het gebouw van de Provinciale Raad en het Sportpaleis: wilde zwijnen!!

Ondertussen proberen al die nieuwkomers aan de kost te komen door een betjak voort te trappen, maar het zijn er nu al zoveel, dat de burgemeester de wijze maatregel heeft genomen, dat die betjaks alleen maar om de andere dag mogen rijden. Daarvandaan is de ene helft rood geschilderd, de andere helft geel. Dat is makkelijker voor de kontrole. Op een rode dag mogen er alleen maar rode betjaks rijden!

Overigens vormt het vervoer op Ambon geen probleem. Vanaf de terminal dicht bij de oude Esplanade kan je naar alle richtingen een Colt krijgen (schrik niet, dat is geen revolver, maar een Japans mini-busje, vreselijk handig, maar ook vreselijk gevaarlijk, omdat ze zo makkelijk omkantelen). Wil je zwemmen in de Banda-zee, een Colt brengt je naar Latuhalat; wil je oversteken naar Haruku, een Colt brengt je naar de oversteekplaats, Tulehu. Wil je de Campus van de Universitas Pattimura in Poka bezoeken (temidden van alang-alang en verroeste Russische tractoren en generatoren), voor Rp 200

Welkom op Ambon! Moderne beeldengroep aan de Baai van Ambon.

brengt een Colt je er heen (tesamen met tien andere passagiers natuurlijk). Maar je kunt ook met een prauwtje oversteken van Galala, dat kost je maar Rp 25, behalve wanneer de Barat Daya waait, dan betaal je Rp. 50.

Over Poka gesproken: de Indonesische minister van buitenlandse zaken Adam Malik, zou daar maar eerst een bezoek moeten brengen, voordat hij weer bij Rusland of het Oostblok komt aankloppen voor ontwikkelingshulp. Want wat je daar te zien krijgt is werkelijk indroevig, bar en boos. Geweldige gebouwen waar het beton-ijzer nog uitsteekt, hijskranen waar de bomen al uitsteken, machinerieën die staan te verroesten: één groot waarschuwingsteken, wat Russische hulp voor Indonesië betekend heeft. Een Zadkinie zou er inspiratie kunnen opdoen.

Stukje voor stukje wordt dit alles nu weer afgebouwd of opnieuw opgebouwd, voor zover dit nog mogelijk is. Twee verdiepingsgebouwen worden nu reeds gebruikt voor de colleges, als laboratorium en als bibliotheek. Verder is het Instituut voor Oceanologisch onderzoek ondergebracht in drie localiteiten, waar ook de resultaten van de Rumphius-expeditie zijn ondergebracht.

Deze werd o.a. mogelijk gemaakt door een subsidie van de Unesco, evenals de 2de Rumphius-expeditie die eind februari van dit jaar tot een goed einde kwam. Overigens is de outilage van dit Oceanologisch Instituut wel heel erg pover. Eén Hondamotorfiets voor drie stafleden gezamelijk, en een motorbootje voor waarnemingen in de baai, o.a. wat betreft de visstand.

Maar het eigenlijke doel van mijn reis naar Ambon was niet op de eerste plaats de stad Ambon zelf, of Poka en dergelijke, maar "de tuin van Kleyntjes", oftewel Kate-Kate. Bestaat die nog? Nou en of. Alleen, veel is er verwoest. Tijdens de oorlog hadden de Jappen er een basis van gemaakt voor vliegboten. Het oude huis is verdwenen, alleen de keuken en de bijgebouwen zijn nog in hun oorspronkelijke staat. Het huis is weer opgebouwd door een Amerikaanse dominee van de Assembly of God, precies volgens de fundamenten. Hij kende De Tienduizend Dingen niet. Maar in één opzicht is hij 'n zielsverwant van Mevrouw Van Kleyntjes: ook hij heeft de voorkamer ingericht als slaapvertrek, net zoals zij deed voor Himpies die terugkwam uit Nederland. "Er is niets mooiers," zo verklaarde the Reverend Cavanash (zijn grootvader heette C. van Nes!) "om 's avonds bij het naar bed gaan, of 's ochtends vroeg voor het opstaan, al liggend uit te kijken en te mediteren over de binnenbaai. Die is iedere keer weer anders."

DICK GELDORP

SIMPELE JEUGDHERINNERINGEN

Als kind heb ik een fantastische jeugd gehad in het zonnige Indië.

We woonden op een Suikerfabriek. Mijn vader was machinist. We hadden een groot huis met een grote tuin. We woonden vlak naast een park. Op Suikerfabriek "Modjopanggoeng", 4 km. van het stadje Toeloengagoeng.

Waarom het zo heette, weet ik niet, maar ik denk vanwege de jaarlijkse bandjirs, die er altijd waren. En als we dan met de dogkar naar school gingen en er was bandjir, konden we er dikwijls niet door, omdat het water te diep stond en dan hadden we heerlijk vrij van school. We gingen altijd met Sairoen, onze koetsier, een gewezen toekang van vader, in zijn dogkar naar school. Een mooi, zwart paard en Sairoen had een witte jas met sarong en hoofddoek op.

Ik vond het heerlijk, als ik de leidsels even mocht vasthouden en het paard mennen. Maar we moesten altijd langs de kalkbranderij, een Arabische buurt. En er waren van die griezelige, donkere Arabieren, die je met hun ogen zo doordringend konden aankijken.

Ik vond dat altijd eng; maar Sairoen was een fijne koetsier en erg aardig voor ons. We liepen als kinderen van 9 en 12 jaar, mijn zusje Elly en ik in een hansop en op blote voeten, als we thuis waren.

Ik vraag me af, of mijn kinderen ook wel zo'n fijne jeugd gehad hebben.

Nooit vergeet ik de heerlijke uren als we gingen vliegeren in het park. Onze kebon maakte de mooiste vliegers. En één keer had ik een hele mooie vlieger in de vorm van een vis. Hij stond prachtig hoog in de lucht. Maar hij werd op een dag gesneden door een andere vlieger. Ik had geen glasdraad en weg was hij tot m'n grote verdriet.

Wat hebben we toch altijd leuk gespeeld in onze tuin. We hadden elk een eigen tuintje met allerlei planten: lombok, tomaat, katjang, selderij en ook bloemen, zoals afrikaantjes en bal-

semien. We gaven ze elke dag water uit de put in onze tuin. Ook hadden we tal van vruchtbomen: papaja, djeroek nipis en over de muur hing een manggaboom van onze buren. Dan gooiden we met een steen naar die mangga's tot ze afvielen en dan aten we ze met zout of kokkie maakte roedjak manis. We speelden vaak tarzan in de bomen. Ieder had zijn eigen boom. We verbeeldden ons, dat het ons huis was. En ook mochten we weleens koken op de anglo. We kookten dan rijst en sajoer en maakten sateh. Kokkie hielp ons dan wel.

Wat hebben we een lol gehad met onze honden. Als er jonge hondjes waren, deden we ze in de slendang en dan speelden we baboe. Het waren net echte baby's, die kleine hondjes. Ze waren levend speelgoed. We stopten ze ook wel in het poppebed. En dan zocht Slumpie, de moederhond ze en lag dan tevreden met haar kroost aan de borst in het poppebed. Ze vond alles goed, wat we deden, zo lief was ze. Ik weet nog, dat ik heb leren fietsen op een fiets van de gendoh van de toko tegenover ons. Wat een gelach en gestuntel was het. Ik op de fiets en zij erachter aan, de fiets vasthoudend.

Toen ik kon fietsen, kreeg ik op m'n verjaardag ook een fiets. M'n moeder had hem helemaal opgetuigd met allerlei pakjes eraan en in de eetkamer gezet. Tegen de ochtend moest ik naar het toilet en toen zag ik de fiets staan in de eetkamer. Wat was ik blij!

Ik deed de volgende dag natuurlijk net, of ik hem voor het eerst zag.

Wat was een maalfeest een groots feest op de fabriek! Ik zie nog in gedachten op het fabrieksterrein al die kraampjes staan, met goelalie en ander snoepgoed. En de locomotief met de lorries met het eerste riet en de barongan vooraf met gamelanmuziek. Daar was ik wel bang voor. Maar het was een machtig gezicht.

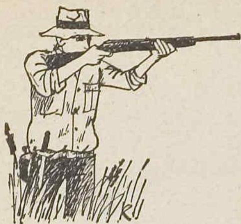
Later, toen ik groter was, mocht ik erbij zijn met de receptie en dronken we champagne als bij het eerste riet het bruidspaar, twee poppen van suiker en meel met mertjon in de buik, ook door de molen ging. Wat een kabaal en geknal was dat dan. Prachtig vond ik dat. En dan de selamatan in de fabriek. Op de grond zaten de toekangs en de mandoers met allerlei lekker eten op tikars tussen hen in. En dan schepten ze dat in pisangblad. Ik mocht met de sigaren en sigaretten rondgaan.

Een fijne jeugd !

Mevr. G. F. Jahn-v.d. Berg

Even voorstellen:
"Dit is nou Jan Kepalamatjan-kiewietkiewietboentoetajam!"

HET GELUK VAN HET JAGEN

"De jacht behoort tot het zuiverste repertoire van het menselijk geluk"
José Ortega Y Gasset.

Pak Ani (I)

Jachtbelevenissen op Oost-Sumatra

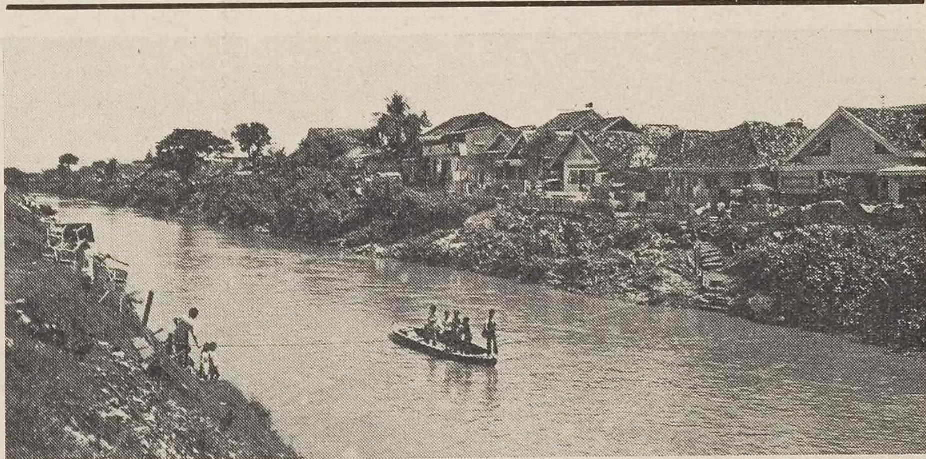
door J. G. A. la Bastide

Wat is het, hetgeen een bepaalde mens zo met hoofd en schouders boven zijn mede-mensen doet uitsteken? Niet ontwikkeling, want Pak Ani was een onontwikkelde visser. Niet ras of huidskleur, want hij was een volbloed kustmaleier. En ook niet de religie; Pak Ani beleed geen enkele orthodoxe religie.
Naar mijn mening is het een zekere kombinatie van waardigheid, innerlijke beschaving en zelf-beheersing, eigenschappen die Pak Ani in hoge mate bezat, en die zich afspiegelden in de uitdrukking van zijn rustige bruine ogen.
Het was op een dag, in februari 1955, dat ik in de namiddag met mijn vrouw een kop thee zat te drinken op de veranda van ons huis te H. Over de lange, met "schalen" (afgewerkte schalen van de harde oliepalm noten) bestrooide oprijlaan naar het huis kwam een eenzame figuur aanfietsen. Zonder veel belangstelling keek ik er naar. Waarschijnlijk een of ander familielid van de bedienden.
Op enige afstand steeg de figuur echter van zijn fiets af, zette die tegen een oliepalm en vervolgde te voet zijn weg. Op dat ogenblik kreeg Panda, onze hond hem in de gaten en vloog woedend blaffend op de man af. Maar toen zag ik iets dat ik nog nooit eerder had gezien; een Indonesiër die niet bang was voor een kwade hond! De man stapte nl. zonder ook maar enige aandacht aan de verblufte Panda te schenken, bedaard op mij af en bleef op enkele meters afstand beleefd staan wachten tot ik hem zou toespreken. Het was een man van middelbare lengte, naar schatting 40 jaar oud. Hij had een zwarte kuitbroek aan, waar overheen los een net zwart jasje hing. Schuin over de schouder had hij, bandoliersgewijs, zijn opgerolde sarong en op zijn hoofd droeg hij de geknoopte hoofddoek van de echte Maleier.
Iets in de uitdrukking van zijn gezicht en in zijn kaarsrechte houding bracht mij er toe op te staan en hem te verzoeken te gaan zitten. Wetende, dat een man van dit soort geen belangrijke zaken bespreekt in het bijzijn van vrouwen, verzocht ik vervolgens mijn vrouw zich in huis terug te trekken, hetgeen zij deed.
Na de onvermijdelijke inleidende konversatie, waarbij gewoonlijk elkaars gezins- en familie-omstandigheden in extenso uit de doeken worden gedaan en die meestal een half uur in beslag neemt, kwam hij uiteindelijk tot het doel van zijn bezoek.

Zijn naam was Ani, Pak Ani, voegde hij er glimlachend aan toe en hij was visser van beroep. Zijn woning stond in de utan, aan de oever van de Sungai Masihi. Hij haalde zijn living uit dit riviertje en het uitgestrekte overstromingsgebied. Ik kende dit soort vissers wel, die hoofdzakelijk 's nachts met hun wankele sampans langzaam over het moeras bomen om bij het licht van een carbid-lamp vis te speren met een drietandige harpoen.
Het is een oud en uitstervend beroep. De jongere generatie voelt er niets meer voor op een dergelijke moeizame manier een uiterst sober bestaan te leiden. Zij denken er eenvoudig niet aan zich de niet geringe vaardigheid met de harpoen eigen te maken; gaan veel liever naar de stad om als betjabestuurder (fiets-ricksja) heel wat makkelijker en heel wat meer geld te verdienen. Met zijn aangename diepe stem en de typisch brouwende r's van de kust-Maleier vervolgde Pak Ani zijn relaas. Hij had familie in de delta van de grote Sungai Asahan en enkele dagen geleden was er een rampzalig ongeluk gebeurd. Een neef, houthakker van beroep, was 's nachts bij het vissen door een reusachtige krokodil uit zijn sampan gesleurd en gedood. Deze krokodil was in die streek lang berucht en gevreesd en Pak Ani's neef was zijn zesde menselijke slachtoffer in twee maanden tijd.
Welnu, was het niet in de gehele streek bekend, dat de tuan een groot jager was, die reeds drie tijgers had gedood? En zou de tuan het niet als een eer en een plicht beschouwen een einde te maken aan de ware terreur waarin het monster de ganse bevolking van het delta-gebied gevangen hield?
De tuan voelde er, strikt genomen, nou niet zo erg veel voor, daar hij kort voor zijn buitenlands verlof stond en het daardoor druk had, maar kon (fatsoens-halve) natuurlijk niet weigeren.
Wij spraken een nacht af in de loop van de volgende week (Krokodillen moeten 's nachts met de lamp worden gejaagd). Daarna stond Pak Ani op en verzocht mij om mijn vrouw te roepen, om hem in de gelegenheid te stellen haar toestemming te vragen voor zijn vertrek (een formaliteit).
Nog lang nadat hij weg was vroeg ik mij peinzend af, waarin toch de geweldige charme van de man gelegen was. Maar eerst later drong het tot me door. Rust. Dat was het. Er ging van Pak Ani een bijna tastbare gemoedsrust uit. Het straalde uit zijn merkwaardig jeugdige ogen, het klonk uit zijn diepe, brouwende stem en het was zichtbaar in de rustige gebaren van zijn krachtige bruine handen.
Op de afgesproken dag bracht een uur op de motorfiets mij, voorzien van een bij mijn vriend de politie-commandant van H. geleende Lee-Enfield, mijn jachtlamp en een zeer krachtige 3-staafs flashlight op de plaats van afspraak, een klein gehucht aan een van de zijtakken van de Soengai Asahan. Het was half drie in de voormiddag en Pak Ani verwelkomde mij met een glimlach. Hij had een man bij zich, die hij voorstelde als zijn kleinzoon. Pak Ani ver-

(lees verder volgende pagina)

(Foto: Rogier)

Een plaatje waar elke anak Betawie een eigen onderschrift zou kunnen maken. Of denken, of fantaseren. Wie herkent het bandjir-kanaal bij Manggarai niet?
Een van de "vernauwde bloedvaten" zoals ze in Indonesie's hoofdsteden voorkomen. Oeverhellingen volgegooid met afval, water zo drabbig-dik dat je durft wedden er overheen te kunnen lopen. Mocht je je bedenken, dan is er nog altijd op gezette plaatsen het pontje dat je voor een paar rupiahs naar de overkant trekt. Is er iets veranderd?

telde mij dat de kleinzoon niet zelf mee zou gaan, doch de eigenaar was van de grote sampan die wij die nacht zouden gebruiken, en ons slechts zou helpen met inschepen en afduwen.
Ik hoorde de introductie eerlijk gezegd maar half, daar ik bezig was met de diverse artikelen van mijn uitrusting, maar ik herinner mij dat er op dat ogenblik al iets in mijn onderbewustzijn mij trachtte attent te maken op iets vreemds in de situatie.
Ik schoof dat vage "iets" echter naar de achtergrond van mijn gedachten en besteedde alle aandacht aan het inladen. De prauw lag in ondiep water aan een van de palen van een gammele paal-woning gemeerd en werd door twee, tot aan de heupen in het modderige water staande mannen naar de kant geduwd en vastgehouden. Wij hadden inmiddels heel wat aandacht getrokken en in een minimum van tijd stond praktisch de hele bevolking van het dorpje druk gesticulerend om ons heen. Het viel mij daarbij op met wat voor respect de mensen Pak Ani behandelden. Iedereen noemde hem "Bapak", voluit: Vader, en gaven aan zijn geringste aanwijzingen onmiddellijk gevolg. Vele bereidwillige handen zetten mijn motorfiets onder een huis en legden de diverse artikelen, mijn geweer en lampen, Pak Ani's harpoen en ouderwetse carbid-lantaarn, een mand met flesjes limonade enz. in de prauw. Het was een fraaie vijf meter lange zeewaardige sampan. Tenslotte stapten wij zelf in en werden afgeduwd, ik zelf

in de voorsteven en Pak Ani achterin. Hij had ondertussen zijn zwarte jasje uitgetrokken, de korte roeispaan ter hand genomen en het zware vaartuig met beheerste, krachtige slagen naar het midden van de rivier gestuurd. Het was terwijl ik met enige jalouzie Pak Ani's schouders en armen bewonderde, de schouders en armen van een jeugdige, zeer sterke man, dat hetgeen me aan de wal dwars had gezeten weer zachtjes aan mijn onderbewustzijn begon te trekken.
Wat is er vreemd aan een naar zoute vis stinkende kampong van een dozijn vervallen paalwoningen, bedacht ik geirriteerd. Of aan een twintigtal armelijke vissers met hun kijvende vrouwen en dikbuikige kinderen? Of aan een fraaie zee-waardige sampan en zijn eigenaar, een kleinzoon van...... Toen schoot het met een schok door mij heen!
Pak Ani's kleinzoon was een oude man......
Ik keek snel op naar de kant en kon hem in de verte nog zien staan. Een oude man, al enigszins gebogen en met een door duizend rimpels en lijnen gegroefd gelaat.
Automatisch in het meer respectvolle "Bapak" vervallend vroeg ik aarzelend: Die man daar is Uw kleinzoon, Vader?"
"Een van mijn kleinzoons, mijnheer, ik heb er velen."
"En zijn vader was Uw zoon?"
"Zeker, mijnheer," antwoordde hij bedaard, doch met een enigszins verwonderde uitdrukking in zijn vriendelijke ogen.
"Hoe oud is Uw kleinzoon, Vader?"
"Misschien 50 jaar, mijnheer." Hij glimlachte nu, en knikte me toe, terwijl hij het vaartuig snel stroom-afwaarts zond.
Maar het duurde enige tijd voordat ik aandacht aan het landschap begon te schenken. De rivier was hier ongeveer twintig meter breed. Snel gleden de zwaar begroeide oevers voorbij; hoofdzakelijk nipah-palmen, af en toe een kleine kampong van een paar paalwoningen en wat klapperbomen.
Het was drie uur in de voormiddag; de zon stond nog hoog en heet. Veel leven was er niet te bespeuren, zo nu en dan schoot met een hoge, schelle kreet een azuurblauwe vonk laag over het water; Alcedo, een vis-ijsvogel. Of er viel ineens als een meteoor een grote roodbruin- en witte schaduw uit de witbewolkte lucht tot op het modderige bruine water, om dan, laag en zwaar klapwiekend weer te verdwijnen, Haliastur, de Witkop-Zee-arend.
Uren gingen voorbij, zonder dat een van ons een woord zei. Als een goedlopende diesel gingen Pak Ani's armen op en neer, op en neer, wisselden alleen na regelmatige tussenpozen van de ene naar de andere kant.
"Hoe laat komen wij aan op de plaats waar we wezen moeten, Vader?"
"Misschien om acht uur in de avond, mijnheer."
Om een uur of vijf passeerden wij een grote kampong aan de rechter-oever. Het merkwaardige was echter, dat de, nog in goede staat verkerende woningen alle verlaten waren. Belicht door de laag staande zon gaapten leeg de over het water uitstekende veranda's; verlaten bewogen openhangende deuren zachtjes in de wind heen en weer. Ik keek Pak Ani vragend aan en hij vertelde mij het volgende verhaal:
"Enkele jaren geleden was die kampong bewoond, mijnheer, en er woonden vele mannen, vrouwen en kinderen. Maar op een kwade dag begonnen er vreemde dingen te gebeuren. Een man merkte in de ochtend, dat de 's nachts door hem gevangen vis uit zijn sampan was verdwenen.
Een andere miste een paar van zijn kippen. Weer een andere kwam tot de ontdekking, dat zijn hond gedurende de nacht was verdwenen.
Het werd van kwaad tot erger; in enkele weken tijds verdwenen alle kippen, honden, geiten, ja zelfs de katten. Tevens begonnen er allerlei geruchten de ronde te doen. Pak Buri had, toen hij in de vooravond gevolg moest geven aan een "roep van de natuur", een grote donkere schaduw tussen de hutten zien wegsluipen. Si Ahmed zag, laat terugkomende van de visvangst, een zwart monster met gloeiende ogen, in een boom bij de aanlegplaats der sampans.

Tenslotte trok de ganse bevolking weg, uit angst dat de "Harimau hitam" de zwarte tijger, zich op het laatst aan de mensen zelf zou gaan vergrijpen en zij vestigden zich ergens anders.
Ik heb de "Harimau hitam" niet zelf gezien, mijnheer, maar dat is wat ze mij verteld hebben".

(wordt vervolgd)

BAJEM

Nog een herinnering aan Bajem.

Jaren geleden, toen ik in het kamp was, verzorgde ik de mensen, die leden aan tropische zweren. Ik had eerst wel medicamenten, later niet meer, zelfs geen verbandstof meer. Ik gebruikte toen stroken kedebok, gedroogd.
Ik schreef de patiënten bajem voor. Gemakkelijk te krijgen, want de plantjes groeiden langs de weg. Bajem of krokot, ook langs de weg! Bajem, gewoon gekookt in water. Ik liet het water niet weggooien, maar ook opdrinken. Het resultaat was fantastisch: bloedzuiverend en dat was nodig, want de grote zweren (vol etter) werden kleiner en de hoeveelheid etter verminderde zienderogen.

M.M.

P. A. Daum

Literator onder de Indische journalisten

**Op 14 September 1898 overleed in Laag-Soeren op zijn 52ste jaar aan een leverziekte een van de meest populaire figuren uit de koloniale samenleving van die dagen, de journalist en romancier Paul Adriaan Daum.
Ik heb eens een pelgrimstocht naar zijn graf gemaakt en het ontroerd aangetroffen temidden van de grafstenen van illustere koloniale functionarissen van zijn tijd op dat stille, landelijke kerhof aan de IJssel.**

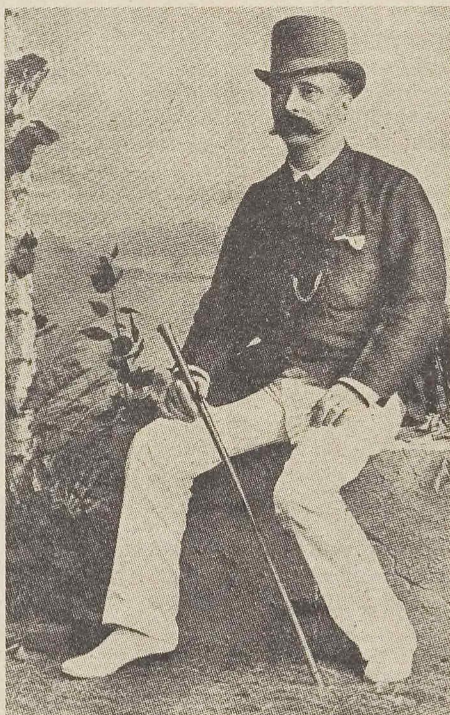
Op zijn twintigste jaar was Daum na een korte ambtelijke en journalistieke werkzaamheid naar het oude Indië vertrokken, waar hij al spoedig lid werd van de redactie van het Semarangse dagblad **De Locomotief.** Vier jaar later legde hij na een meningsverschil met de directie zijn functie neer en richtte hij het eveneens in Semarang verschijnende dagblad **Het Indisch Vaderland** op. In een conflict met gouverneur-generaal van Rees over de vrijheid van drukpers in Nederlands-Indië werd hij tot een korte gevangenisstraf veroordeeld, terwijl de persen van zijn blad verzegeld werden, waardoor het orgaan ten dode gedoemd was. Het bloed kruipt, waar het niet gaan kan: in de hoofdstad van de kolonie richtte Daum prompt het **Bataviaasch Nieuwsblad** op.

Het verscheen op 1 december 1885 voor het eerst en is tot op de dag van de Japanse bezetting, 8 maart 1942, het meest gezaghebbende dagblad van Nederlands-Indië geweest.

Van het Bataviaasch Nieuwsblad is Daum ruim 12½ jaar - van 1885 tot zijn dood - het hoofd en hart geweest. Hij was er directeur en hoofdredacteur van, schreef er de politieke overzichten van binnen- en buitenland en redigeerde de literaire kroniek. Daarin werd aan nieuwe letterkundige stromingen, zoals het naturalisme in de literatuur, ruime aandacht geschonken en de Beweging van Tachtig nauwlettend gevolgd. Als om de daad bij het woord te voegen, schreef hij het feuilleton, dat tot de grootste attracties van de courant behoorde en de geliefde lectuur van de Bataviase samenleving werd.

De Indische Maatschappij werd in Daums verhalen beurtelings met verontwaardiging en leedvermaak herkend. Er ontstond in de loop van de jaren een bijzondere sfeer van saamhorigheid tussen de hoofdredacteur en zijn lezers. En het was dank zij het uitgesproken karakter en de onafhankelijkheid van Daum's persoonlijkheid misschien de meest verkwikkende eensgezindheid, die er in het oude Indië ooit tussen een krant en haar lezers heeft bestaan.

"Paatje" Daum zoals hij naar zijn twee voorletters vertrouwelijk werd genoemd, was met zijn "lorretje", zoals de courant wegens het kleine formaat werd betiteld, een dierbaar huisgenoot in menig Indisch gezin. Men vertrouwde zich gaarne aan zijn onafhankelijke leiding toe en hield zich des zaterdags onledig met de boeiende intrige van zijn feuilletons, die door hun levendige

P. A. DAUM

en zo natuurgetrouwe beschrijving van de Indische samenleving uitmuntten.

Er zijn misschien nog mensen, die zich de bewondering en de gretigheid herinneren, waarmee de krant van Daum op zaterdagavond om het feuilleton gelezen en in de huiselijke kring werd besproken.

Onder het pseudoniem **Maurits** verschenen deze feuilletons ten slotte in boekvorm. Ze vonden onder het Indische publiek een geestdriftig onthaal. In 1884 verscheen **Uit de suiker in de tabak** met een polemische voorrede tegen de heersende, conventionele belleterie, in 1889 de sleutelroman: **Hoe hij Raad van Indië werd,** waarvoor Daum de hoogste lof oogstte van Lodewijk van Deyssel als criticus van **De Nieuwe Gids,** van 1885-'90 verscheen een tetralogie **In en uit 's Lands dienst,** die ons aan de latere cyclus van Louis Couperus **De Boeken der Kleine Zielen** zou kunnen herinneren; in 1889 de kleine door Du Perron herdrukte roman **Goena-Goena,** in 1893 **Nummer Elf,** in 1892 de tweedelige roman **"Ups" en "Downs" in het Indische leven** en ten slotte in 1894 zijn zwanenzang **Aboe Bakar.** Het is - met enige ongenoemde novellen en schetsen onder zijn ware naam - geen onoverzienbaar oeuvre, dat Daum ons nagelaten heeft, maar het is alles bijeengenomen een oeuvre, dat om zijn waarheidsgetrouwe weergave van de werkelijkheid de spiegel mag heten van de Indische Maatschappij in de jaren omstreeks 1870-'80, toen er door de grootse ontginning van Java vooral door particuliere ondernemers ontzaglijke fortuinen werden verdiend en weer verloren, toen men in de kolonie in tonnen en miljoenen dacht.

Het is de tijd, dat het Indisch leven iets moet hebben gehad van de atmosfeer van een Goudland, een Eldorado voor iedere gelukzoeker en men, bezeten door de zucht naar mateloze rijkdom, voortgedreven werd naar de hoogste toppen in de Indische maatschappij, naar onbeperkte macht en de grootst mogelijke weelde. Het is de tijd van het fin de siècle, de periode van dynamische levenskracht en tragisch verval van grote carrières en van even zovele mislukte levens, van koloniale glorie en volstrekte ondergang, van de ups en downs in het Indische leven. Van deze periode in de kolonie is Daum de meest ingewijde kenner, de genadeloze toeschouwer, de magistrale romancier geweest, zoals George Courteline het met een overeenkomstig schrijverschap is geweest van het Franse leven in dezelfde periode, zoals Louis Couperus het Haagse leven van dezelfde tijd heeft uitgebeeld en in zijn romans tot een tragische legende heeft veredeld, zo heeft Daum de bloeitijd van de kolonie, de tijd, die men zo weemoedig "tempo doeloe" noemt, als geen andere auteur vereeuwigd en in de spiegel van zijn werk ook voor ons geslacht **herkenbaar** gemaakt.

Dat is het wonder van Daums romans, dat zij niet alleen voor de tijdgenoot, maar ook voor ons na vijftig jaar niets van hun betekenis hebben verloren als spiegel van een samenleving, die historisch is geworden, maar die in onze dagen onder ander bewind terug schijnt te keren onder de leuzen van rust en orde.

In Daum heeft onze koloniale literatuur een schrijver, die het in zijn beste romans wint van de gelijktijdige romankunst in het vaderland onder het patronaat van **De Nieuwe Gids.**

De onbekendheid van Daum na zijn dood is gemakkelijk te begrijpen; hij was op zijn manier een onafhankelijke vernieuwer van de romankunst en bovendien een overtuigde bewonderaar van het naturalisme à la Zola, maar dit ontdaan van de "woordkunst" en de subtiele effecten, zoals het in de romans van zijn landgenoten Van Deyssel,, Netscher, Arij Prins en anderen vertoond werd.

Tegelijk wilde hij breken met de sentimentele en theatrale romankunst van zijn tijd en een romantype scheppen, waarin de schrijver zich op de meest ongedwongen wijze liet gaan, om zodoende een levend contact met de lezer te scheppen.

Zolang men de Indische maatschappij aan haar lot overliet en meer ernst maakte van de cultures dan van de

cultuur, zolang men haar geest niet aan een onderzoek onderwierp uit vrees voor de werkelijkheid, zolang het vooroordeel van een cultuurloos wingewest bleef bestaan, zolang moest een figuur als Daum, een vijand van koloniale struisvogels, onopgemerkt blijven en niet au sérieux genomen worden door de toonaangevende kritiek in het vaderland.

Het is de verdienste van letterkundigen als Johan Koning, Henri Borel, Jan Prins, prof. Gerard Brom, E. du Perron en Menno ter Braak geweest, dat zij het werk van Maurits opnieuw ontdekt hebben en op de betekenis van Daum, ook voor onze tijd hebben gewezen. Aan R. Nieuwenhuys komt de eer toe in 1938 de eerste wetenschappelijke studie aan Daum en zijn tijd te hebben gewijd, een studie, die als nawoord in de in 1947 verschenen herdruk van Daums grote roman **"Ups" en "Downs" in het Indische leven** is gepubliceerd.

Het is Daums meesterwerk en wat het eerste deel betreft, soms van een niveau, dat men zich Couperus te binnen roept als romancier van de Haagse samenleving. De roman speelt op een groot landgoed in de Bataviase Ommelanden en beschrijft de opgang, de grootheid en het verval van de landheer en zijn familie onder het oog van kennissen en vrienden, bedienden en ondergeschikten. In een stijl, die verre van feilloos is, maar meesleepend weet te zijn en van een haast kunsteloze mensenkennis getuigt, als die van Willem Elsschot, wordt een drama van leven en dood in koloniale verhoudingen getekend, dat onvergetelijk in de herinnering van de lezer blijft.

Niets is hier aanwezig van de zoete geur, die wij kennen uit de Indische verhalen van Augusta de Wit, Henri Borel, Mevrouw Székely-Lulofs of Jan Fabricius. Daums vertelkunst is een kunst, die onopgesmukt, recht op de man af, ongedwongen en levendig onze aandacht bezighoudt en ons haast lichamelijk medeneemt in het gebeuren, waartoe alleen de grootste schrijvers in staat zijn.

De romans van Daum behoren, zoals Du Perron het heeft opgemerkt, tot de klassieken van onze koloniale literatuur, zij hebben de betekenis gehad van een **tegengif**, op grond van hun volstrekte objectiviteit, hun waarheidsgetrouwe uitbeelding van "goed" en "kwaad" in een dualistische samenleving van blank en bruin, de milde menselijkheid achter de woorden, de humor en hun gezond verstand.

Het is een gebeurtenis geweest, toen "Ups" en "Downs" in het Indische leven, het meesterwerk van Maurits en het onovertroffen beeld van een koloniale maatschappij in haar glorie en tragisch verval, kort na de bevrijding van ons land, opnieuw het licht zag. Het wordt tijd, dat Daums roman herdrukt wordt en dat de herdruk gevolgd wordt door een her-uitgave van zijn verzameld werk. De tijd is er rijp voor: de belangstelling voor ons koloniaal verleden neemt toe en in Daum's realistische visie vinden wij het als "onvoltooid verleden" boeiend terug.

Fred Batten

POEKOEL TEROES POT

Hieronder laten wij, onder hartelijke dankzegging aan alle schenkers, de verantwoording volgen van de giften die zijn binnengekomen voor het reservefonds voor Tong Tong over Mei 1975.

A. A. 25,—; W. Boverhof 10,—; A. Burg 10,—; O. de Bruin 11,—; W. J. Boer Leffef 10,—; E. Camerik 6,—; K. S. Dalm 7,50; J. Ph. van Driest 11,—; E. H. Dallinga-v.d. Mey 10,—; L. C. F. de Graaff 25,—; R. Grooss 400,—; C. J. Hendriks 1,10; I. de Haak 8,85; L. C. 't Hooft 3,85; Mrs. Henderson 1,39; W. Kriegenbergh 17,50; M. E. Jansen-Tepest 20,75; C. Luiting 10,—; J. B. Loveriks 10,—; R. v. Leeuwen 23,—; K. C. Lugten 11,—; R. Mariouw 10,—; Ch. W. G. Mekern 5,80; Dr. H. G. Morees 5,—; Messemackers (Zwitserl.) 23,—; Mevr. B. M. Naberman 7,50; Mej. A. H. Overdijkink 10,—; A. J. Oldenburg-Drechster 10,—; Mevr. v.d. Peet 9,55; N. E. J. v. Pappeldam 7,90; M. P. v.d. Steen 10,—; E. & H. Samethini 30,—; C. L. E. F. v. Swieten 20,60; F. Sauselé 15,—; M. Sirag-Nobel 10,—; T. H. Tan 10,—; A. v. Velthoven 10,—; E. H. Vervuurt-Rahan 4,—; W. P. van Vliet-Holland 25,—; H. d. W. 19,20; N. H. Wichers-Bleckman 20,—; H. A. Wessels-Bol 10,—; H. de Wolff Rudolph 1000,—; J. Willemsen-Sterckx 10,—.

Binnengekomen in Mei 1975 **f 1915,49**

WIE WAT WAAR WANNEER?

Deze nieuwe rubriek dient UITSLUITEND voor:

- **opsporing van, informaties naar adres en verblijfplaats van personen.**
- **inlichtingen over diverse onderwerpen**
- **bekendmaking van bijeenkomsten, reünies en alle NIET-COMMERCIËLE gebeurtenissen. Voor welcommerciële zaken gelden advertentie- of Ting Ting-tarieven.**
- **Gratis aanbiedingen waarbij niet in de eerste plaats gedacht wordt aan voordeel in geld of anderszins.**
- **Alle oproepen onder deze rubriek moeten geschieden met duidelijke opgave van naam en adres, zodat contact rechtstreeks tussen beide partijen kan geschieden. Wij sturen geen brieven door!**

Voor abonnees, zowel als niet-abonnees geldt het tarief f 5,— per oproep/aanvraag.
Tot nog toe plaatsten wij deze oproepen gratis, het aantal steeg dan ook zodanig, dat wij wel tot deze regeling moeten overgaan. Een Ting-Ting is duurder, maar geeft natuurlijk andere voordelen (geheimhouding, brieven worden doorgezonden, etc.)
De Wie-Wat-Waar-Wanneer annonces zo beknopt mogelijk houden. Wij tellen de regels niet zoals bij de Ting-Tings maar houden ons wel het recht voor de zinnen te bekorten.

Redactie Tong Tong

*

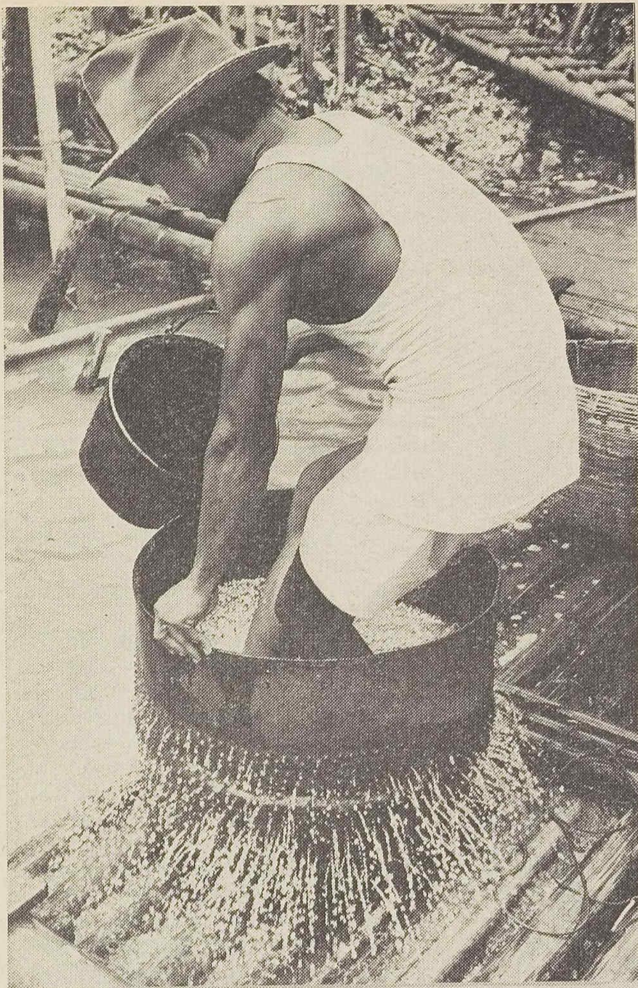
Door Drs. G. Fransen, de Savornin Lohmanlaan 5, Amstelveen, Tel. 020-41 56 36, wordt tegenwoordig adres gezocht van Mevrouw Elvire Galman, gehuwd met de heer Harry Mostert (dus nu Mevrouw Elvire Mostert-Galman).

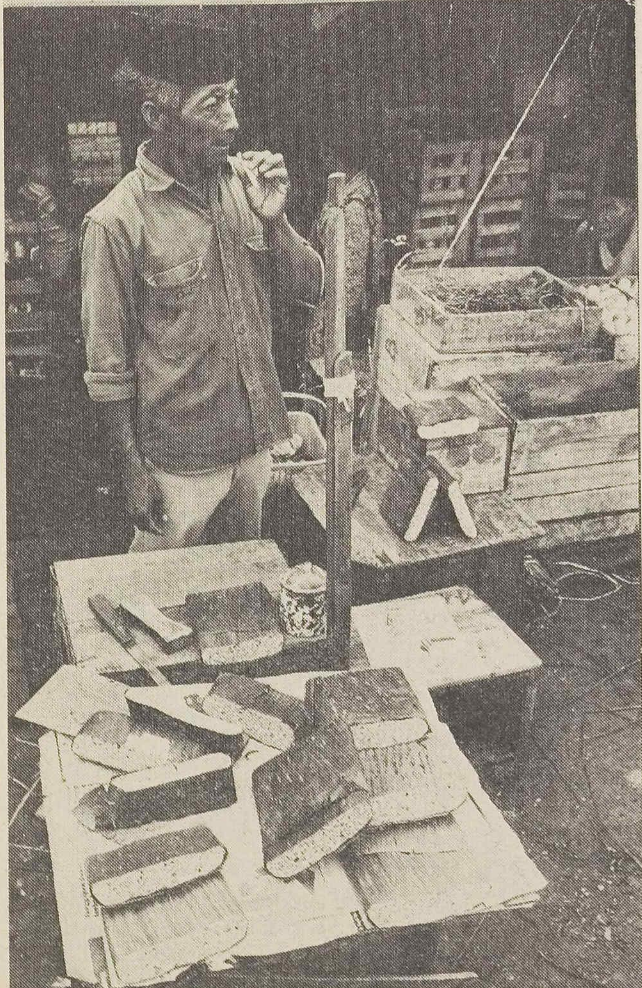
*

Wie helpt mij: Dora Gerrits-Bloos, wonende Sporenkampweg 143, Tegelen (L.) Tel. 077-3 23 65, aan adres van Martha Stuhr. Wij waren samen op Huishoudschool Oro-Oro-Dowo, Malang.

*

Wie heeft zin en ambitie om mee te doen aan een Amateursclub voor zang, dans, Javaanse dans, voordracht. Aanmeldingen tel. 66 61 62.

Kedelee, soyabonen, soy-beans: overal ter wereld voedzaam en gezond

"Al zouden we gewoon droge rijst met een stukje tempé moeten eten, als we maar gezond blijven!"

Ik hoor het mijn moeder nog met oprechte overtuiging zeggen en al moet ik toegeven dat we nooit echt straatarm zijn geweest en altijd verre van rijk, ik heb nooit bij de gedachte stilgestaan dat ik rijst met tempé at om gezond te blijven. Het was gewoon lekker, vreselijk lekker. Met sambel-trassi en een handjevol lalapan (verse terong, katjang pandjang, ketimoen, kemangi) was het een godenmaal. En de goden zegenden ons met gezondheid.

Wat mijn lieve moeder bedoeld had als een soort stille smeekbede, was een uitspraak die een VOORWAARDE tot gezondblijven impliceerde: tempé is het gezondste voedsel ooit door de mens geproduceerd. Het vervangt eieren, vlees, melk niet alleen, het is honderdmaal BETER. Alleen hebben we het nooit geweten.

Kedelee, soya, is er in ons leven altijd geweest. Als tahoe, tempé, ketjap, taotjo, gewoon als kedelee gekookt, opgepeuzeld bij bossen, op de stoep voor het huis. Niemand zei: "Wat eten jullie gezond!" Maar wel: van djamboe kloetoek krijg je blindedarm ontsteking (hoe bestaat het!) van teveel doeren word je mabok, van djamboe monjet en mangga kwennie ga je hoesten, van daon ketella kun je buikpijn krijgen enz. enz. Maar niemand zei: kedelee is gezond.

Gezond blijven, gezond worden is een wereldprobleem, een welvaartsprobleem geworden. Hoe rijker, hoe meer verkeerd voedsel en leefgewoonten, hoe verder af van "rijst met tempé". Nu, in 1975 met een wereldvoedsel-probleem, met een ziekte- en sterftecijfer om van te duizelen, maar goddank ook met veel knappe koppen die gaan piekeren hoe de mensheid op het goede pad terug te brengen, is de soja, de kedelee "ontdekt" als de meest volmaakte peulvrucht. Dat gebeurde in Amerika al zo'n 10 jaar geleden, Brazilië, Australië, andere landen volgden. Er is geëxperimenteerd, gefabriceerd en er wordt ge-exporteerd, meel, bonen, olie.

Wie hierover alles weet, er sinds een jaar een taak van heeft gemaakt, alle gegevens te verzamelen en erover te schrijven is Harryet Marsman, Plantersvrouw, zoals U haar van onze "soya-rubriek" kent. Iedereen die ons blad leest, zou het allemaal ook moeten weten. Maar ik heb mijn twijfels, want nog zijn er dames die in onze winkel komen met de vraag "Wat d o e n jullie toch met die sojabonen?" En dan beweren ze nog dat ze TT van a tot z spellen. Jammer dat ze dan net de s van soya over hebben geslagen, want echt, alles wat er over de soya te vertellen viel, i s door Plantersvrouw verteld! Recepten, wenken, tips, bijzonderheden. Ze heeft zelf soya geplant, laten planten, ze heeft contacten gemaakt over de gehele wereld, ze bezit de grootste verzameling recepten over de wonderboonen en...... ze is nog lang niet uitgepraat.

Een paar maanden voor zijn heengaan, maakten Tjalie en ik een plan-de-campagne: we wilden onze kedelee in Tong-Tong propageren. Het moest mogelijk zijn dat Nederland met zijn absurd hoge vleesconsumptie, zijn vette (en verkeerde) eet-

---

Foto boven: Kedelee moet voor elke bereiding altijd eerst worden "gerendem", voorgeweekt en gereinigd. Flink trappen in een drum met gaatjes, dat het telkens bijgegoten water makkelijk loost, is de manier. Dat gebeurt natuurlijk in de kali.

Onder: Tempé verkoper. Kedelee verwerkt tot tempé bevat de grootste voedingswaarde. Het proces van gisten, schimmelen, brengt de uiterste en meest uitgebalanceerde waarde aan eiwitten, proteïnen, vitaminen.

(foto's: Rogier)

gewoonten meer bekend zou raken met andere, betere voeding. Dat wij, mensen uit Indië, weer, en méér dan vroeger zouden beseffen hoe belangrijk de kedelee is voor ons dagelijks menu. Niet alleen als lecithine, maar als aangenaam, lekker en gezond eten. Is het niet een schandaal dat mijn notenboer op de hoek, die zo goed voorzien is van alle soorten uitheemse noten, nog nooit van "katjang kedelee" heeft gehoord, die notabene lekkerder is dan pinda? En minder vet en dus gezonder?

"Daar kunnen we niet aan beginnen, dat is volkomen onbekend hier," vindt hij. Maar hij kijkt toch even op als ik hem een zakje "roasted soybean" Amerikaanse import van *f* 1,10 per ons voorhoud. "Kunt U zelf maken," zeg ik. "Beginnen we niet aan", zegt hij koppig. Mijnheer de Hollander denk ik, na 3½ eeuw is hier ineens de zon doorgebroken en wat hebben jullie ontdekt? De saté-saus, de kroepoek, de nassi (wat daar ook voor door moge gaan). Misschien, op een andere heldere dag, ontdekken jullie nog meer.

Soyabonen en -meel worden bij tienduizenden ton per maand ingevoerd, verwerkt in ontelbare consumptie-artikelen, niet alleen dierenvoer. Maar de doorsnee burger weet niet, wat hij eet en wil het niet weten ook. Dat is de grootste moeilijkheid hier.

Aan die doorbraak zijn we nu via een SOYA-RECEPTENBOEKJE bezig. Plantersvrouw heeft er haar beste kunnen en weten aangezet. Rogier zorgde voor een serie prachtige foto's (2 ervan ziet U hiernaast) over alle toepassingen van de kedelee. U kunt straks met dit boekje soyabonen, de gezondste, voedzaamste boon, die vlees geheel overbodig maakt, opdienen als schotel, soep, drankje, toetje, brood, koek. Het wordt een goed kookboek, het eerste Soy-boek in Nederland. Tjalie zou er tevreden over zijn, geloof ik.

Poekoel teroes. Hoe hard, hoe lang moet je poekoellen tot een gedachte, een plan zichtbare, tastbare resultaten voortbrengt?

Zo'n tahoe-verkoper als op de voorplaat zal wel nooit op de markt te zien zijn. Hoewel, hoeveel groenteboeren in Den Haag verkopen er al niet tahoe en tempé. En in andere steden? Alleen voor het Indische publiek?

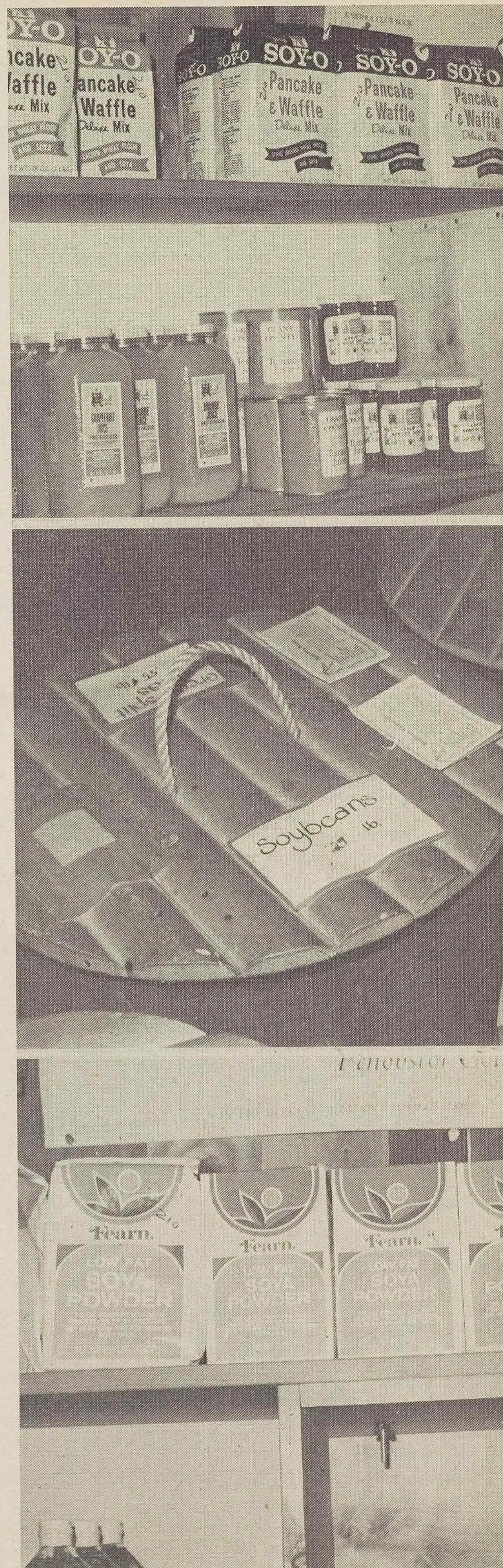
Het is onze invloed geweest die Nederland verrijkt heeft met kroepoek, nassi, saté. Lombok en mangga zijn bijna even gewoon als paprika en appel. Begrip en inzicht gaan hier met een slakkengang, maar heeft Tjalie niet daarom juist zijn "poekoel teroes" devies gevonden?

Voor ons uit Indië ligt het allemaal makkelijker dan voor hen die er nooit geweest zijn. Wij hebben de rijkdom van eenvoudig voedsel gekend. Gezond voedsel.

"Al zouden we gewoon droge rijst met een stukje tempé hebben, OMDAT we gezond willen blijven!"

L.D.

Van Juul Lentze, Kendal Park, New Jersey, USA kregen we deze foto's genomen in het "soybean corner" van een supermarkt. De soyaboon is overal in Amerika ingeburgerd. Als snack in diverse smaakjes, als pannekoek-meel (gemengd met tarwemeel in de goede verhouding, klaar voor gebruik) als bak- en braadolie. Als "grit", korrelig gebakken soyameel, smaakt het precies als onze spek-kaantjes en wordt het gebruikt bij de nasi goreng, bami en andere schotels. Ook in Australië zijn al deze artikelen in vele supermarkten en gezondheidswinkels te krijgen.

LANGS OUDE PADEN IN HET VOORMALIGE NEDERL.-INDIE

De lotgevallen van een politieman en zijn gezin in de Gordel van Smaragd.

door A. L. A. van Rees

Vader kwam omstreeks de eeuwwisseling uit Nederland in Indië, waar hij diende bij het Knil (Atjeh en Sumatra's Westkust).
Na afloop van zijn dienstverband kwam hij in dienst bij de Ombilinmijnen op Sawah-Loento. Dat was in 1905.
In dit mijnstadje leerde hij Marie Antoinette van Buyten kennen. Het kwam in 1907 tot een huwelijk, waaruit op Sawah-Loento vier kinderen werden geboren, waarvan ik de oudste ben. Ik herinner me niet veel meer uit de beginjaren van onze jeugd. Het gezin bleef tot 1915 op Sawah-Loento en verhuisde in dat jaar naar Soerabaia, waar vader bij de Algemene Politie een aanstelling kreeg.

Hij had een goede keus gedaan en bleek voor het politiewerk geknipt te zijn. Hij klom snel op van politie-opziener III naar politie-opziener II, zoals dat toen heette.
Toen hij tot politie-opziener I bevorderd werd, kreeg hij tevens te horen, dat hij benoemd was tot Hoofd van de Politie te Padang. Dus weer terug naar de Westkust.

Vader kreeg er het ressort Emmahaven bij. Aan de Emmabaai hebben we kort gewoond en vlak aan zee. We hadden een prachtig uitzicht op de binnenkomende en wegvarende schepen.

In die tijd, het waren de jaren van de eerste wereldoorlog, waren enige Duitse koopvaardijschepen de Emmahaven binnen gevlucht en daar bleven ze tot het einde van de oorlog.
De bemanning dier schepen maakte het vaak te bont en nog al eens moest de politie er aan te pas komen. Daar wist onze Pa van mee te praten.

Aangezien in Emmahaven toentertijd geen scholen waren, gingen de oudsten van het gezin school in Padang, samen met andere kinderen. Gezamenlijk werden door de ouders enkele delemans gehuurd, voor het vervoer naar en van Padang. Vriendjes in Emmahaven waren Henk Chatelein, de jongens de Scheepmaker, de van Leeuwens, Jansen.

De eerste zag ik jaren en jaren later - in 1949 - terug in Palembang en al gauw was de vriendschap weer dik aan. Hij werkte bij de Spoorwegen.
Toen Pa afgelost werd, verhuisde het gezin naar Padang en bleef daar bijna de gehele oorlogstijd. Het breidde zich uit door de geboorte van nog twee jongens.
We hebben gewoond in Padang op Terandam, Sawahan en aan de Olo. In de twee eerste wijken hebben we gewoond in huizen op hoge palen, wel enige meters van de grond, zodat onder het huis een behoorlijke kolong was. Deze huizen waren geheel van hout gebouwd en hadden een atappen dak. Aan de voorkant leidde een houten trap naar boven en aan de achterkant een naar beneden, naar de bijgebouwen.

Het huis aan de Olo stond niet op palen, maar gewoon op de grond.
Van Terandam herinner ik mij alleen nog, dat vlakbij, de spoorbaan liep. Daaroverheen, lag het militaire kampement. Achter ons huis bevond zich een kampong van Niassers; het was er altijd zeer rumoerig. Wij kinderen, slopen vaak genoeg door de pagger, en vonden het leven van de Niassers machtig interessant.
Aan de Olo was het helemaal goed wonen, want dichtbij was de zee en een geweldig mooi strand tot aan Piaman toe. Vanaf het strand kon je de Apenberg zien liggen, niet eens zo ver in zee.

De Apenberg hebben we vaak bezocht met onze zakken vol katjangs voor de monjets, die erg brutaal waren. Ze gristen de apenootjes haast uit je hand. Wie van de Tong Tong-lezers kent nog het mooie strand van Air Manis?
Op Padang ging ik op school op de Eerste Europese, waarvan het Hoofd was een zekere Nelson.
Dit schoolhoofd had de gewoonte langs de galerijen, waaraan de klassen lagen, zijn ronde te doen en daarbij telkens in elke klas, waar hij langs kwam, door het open venster een blik te werpen. Je was nog niet jarig, als hij je betrapte op een ongerechtigheid!
Mijn zusjes gingen op de school der Zusters van Liefde.
Aan de Olo was een onzer buren de familie Clemens-van Daalen. Wij, kinderen waren er kind aan huis en de hunne bij ons.

Een vriendje van ons uit die tijd was o.a. Bram van Thijn, wiens vader op Padang een drukkerij had. Bram is later dokter geworden en moet zich in Nederland als zodanig gevestigd hebben.
De namen van bekende Padangers, die vermeld staan in Tong Tong van 1 oktober j.l. ken ik allemaal. Ik meen, dat een zoon van de van Riebensteins de bekende Ir. van Riebenstein is, die zo'n goede naam heeft gemaakt met inpolderingsprojecten in Pakistan en Suriname!

In Padang had je twee societeiten n.l. "Ons Genoegen" en dichterbij de Olo nog een andere, "De Club", waar menig St. Nicolaasfeest werd gevierd. Bij zo'n gelegenheid werd ik door Sint naar voren geroepen; van een papiertje werd door de heilige man mijn zondenregister afgelezen, hem zeker door mijn ouders in het oor gefluisterd. Piet pakte mij op en daar zweefde ik al boven de open zak. Opeens klonk een erbarmelijk gehuil vanuit de kinderschaar. Van schrik liet Piet me weer zakken en maakte ik, dat ik weg kwam. Mijn broertje, nu ook al Opa, (want uit

Bovenstaande foto van de Heer K. P. V. van Rees, hoofd van de Politie te Padang, temidden van zijn Indonesisch politiepersoneel, allen Sumatranen van de Westkust, werd in 1918 te Padang genomen. Vóór de Heer van Rees op de grond v.l.n.r. zijn vier oudste kinderen: Roos, Leand, Netty en Arend, de schrijver van dit artikel.

diens keeltje kwam het gebrul) had me voor erger lot behoed, maar door de angst onstond op de plaats, waar hij stond een groter wordende plas! Wat je al niet meemaakte op zo'n Sinterklaasavond.

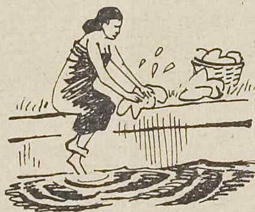
In de stad winkelden de dames nog al eens bij Toko Kranie en Zijlinger en lieten de heren zich knippen bij de enige Europese kapper, die Padang toen rijk was. Pa liet daar altijd de hoofdjes van de jongens helemaal kaal knippen, wat voor ons niet zo leuk was. Want een kale knikker op school noodde alleen maar uit tot het onverwachts geven met gekromde wijsvinger, je weet wel, van een deuk op je hersenpan, door vriendjes.

Padang was ook een mooi hotel rijk, het Oranjehotel. Wat vroeger Hotel des Indes voor Batavia was, dat was het Oranjehotel voor Padang.
Het liep tegen het eind van de oorlog, toen Pa naar Meester Cornelis werd overgeplaatst. Een hele schare vrienden en vriendinnen van onze ouders deed ons uitgeleide naar Emmahaven, waar we op de Baud van de K.P.M. moesten zijn, om naar Java gebracht te worden. Het was handen geschud, geklap van zoenen en de nodige biertjes op ijs en geroep vanaf de kade, toen het schip zich langzaam losmaakte.
"Adieu Marie - hou je goed, houd je taai Kobus - veel geluk". Vader heette Kobus, Moeder Marie.

Na een dag of twee varen kwamen wij in Priok aan, waar we werden afgehaald door een collega van Vader. De nieuwe standplaats was Meester Cornelis, dat nu Djatinegara heet.
Na bij vaders collega te hebben overnacht, vertrokken wij de volgende morgen per spoor naar Mr. Cornelis. We trokken direct in het huis, dat collega's al voor ons gehuurd hadden. Dat huis lag aan de Gang Tjipinang, een zijstraat van de lange Kerkstraat. Deze straat eindigde op Bidara Tjina en had nog andere zijstraten, zoals Gang Solitude en de Lammerslaan.

Ons huis had een tuin, waarlangs de Kalie Tjipinang stroomde. Het was deze kalie, waarin ik leerde zwemmen, natuurlijk in de uren, dat Pa en Ma hun siësta hielden. Zij wilden niet hebben, dat wij in zo'n vieze kalie, waarin ontzettend veel ongerechtigheden, zoals lélé koenings; zo nu en dan dode kippen of honden, of katten voorbij plachten te drijven, onze zwemkunst beoefenden, bovendien was de stroom aan de sterke kant.

Over deze kalie was een hoge houten, wat wankele brug gebouwd, je kon er niet met veel mensen overheen, want dan begon ze gevaarlijk te wiebelen. Aan de overkant was een sawohboomgaard; daar woonde ook een Indonesische onderwijzer met vrouw en kinderen, waarvan de kinderen tot onze vriendjesschaar behoorden. Oeman was de oudste en een haantje de voorste. Met hem en nog anderen deelden wij de geneugten van de kalie. Het was een spannende tijd, want we moesten altijd zorgen, dat we vóór de thee en de pisang goreng weer thuis waren. Dat was de tijd, dat Pa en Ma hun siësta achter de rug hadden en

als je dus niet op tijd was dan zwaaide er wat. Ze konden direct aan ons zien, of we ook in de kalie waren geweest. Want nietwaar, we zwommen altijd in ons blootje, van afdrogen na het zwemmen was geen sprake. Het was altijd rrts de tjelana monjet weer aan en met kletsnatte haren en je baadje aan het lijf geplakt, naar huis toe.

Op Mr. Cornelis had je toen nog geen waterleiding, dus moest het water, dat uit de soemoer kwam, eerst gezuiverd worden. Dat gebeurde door de leksteen en daarna werd het gekookt. Dit laatste vooral altijd in de tijd van de cholera, die aan het eind van de oorlog op Java heerste.

Ik herinner mij die leksteen nog heel goed en ook de palang pintoe's, waarmee de deuren werden afgesloten. Ook herinner ik me uit die tijd nog goed, dat de straten werden schoongespoeld door een mannetje, dat aan een juk om zijn nek twee sproeiers had.
En wat ik nog altijd voor mij zie, als de dag van gisteren, was de stoomtram, die liep van Bidara Tjina langs de Kerkstraat - Officierskampement - Bethelkerk - onder het spoorwegviaduct - richting Matraman - Senen - Weltevreden - Molenvliet - Glodok - Benedenstad. De tram bestaat niet meer, ook niet in zijn laatste vorm de electrische.
Op Meester was Pa benoemd tot Hoofd van de Gewestelijke Recherche. Onder hem diende de politieman Scheepmaker, die later bij relletjes in Tangerang om het leven kwam. Onder hem dienden ook Kerkhoven en nog een ander, wiens naam ik vergeten ben. Ik ging op de Niog-school, waarvan het hoofd Harkink heette. Deze school lag pal naast de bekende Militaire school voor Officieren. Aan de andere kant liep toen Boengoer, waar Henk Synja woonde. In die laan woonde ook een vriendje, Nico van der Laak. Zou hij nog leven?

Mijn oudste zusjes gingen school bij de Zusters Ursulinen, wat verder op aan Matraman.
O, ik weet dit allemaal nog zo goed en zal het nooit vergeten. Vandaar, toen ik die voorplaat zag van 15 september j.l. in Tong Tong, ik direct **zei, dat is de Molenvliet.**
Wie van ons kan tot op heden al het liefs van vroeger in Indonesië vergeten - ik denk niemand.

In Meester werd nog een dochter geboren. In Meester heb ik veel herinneringen liggen. Toen de oorlog voorbij was, ging Pa met zijn gezin voor een kort verlof naar Nederland. Voor de kinderen was het verblijf in Nederland een geweldige tijd geweest, wat geen verwondering behoeft te wekken, want we woonden in Oosterbeek - mooier plekje in Nederland bestond niet - de Westerbouwing - de Rijn met zijn uiterwaarden - Doorwerth - en dan de weg van Oosterbeek-hoog naar Arnhem. Mijn grootvader woonde aan de Oude Kraan bij de binnenhaven. Arnhem had toen nog een schipbrug over de Rijn. En de Oude Kraan èn de schipbrug zijn allang verdwenen.
Wij kinderen vonden het best zo in Nederland, maar Pa wilde gauw-gauw weer terug, vooral als het guur en koud was. "Geef mij de Oost maar" hoor ik hem nog zeggen. Toen het verlof om was, werd de terugreis aanvaard. Geschiedde de heenreis naar Nederland per J. P. Coen van de Mij. Nederland, de terugreis ging per vrachtschip met passagiersaccommodatie, de "Kawi" van de Rotterdamse Lloyd.

Aan boord waren ook enige aspirant-politie-opzieners ter aanvulling van het politiecorps in Indië.

(lees verder volgende pagina)

(Vervolg: "Langs oude paden")

Na terugkomst en een korte her-plaatsing te Meester Cornelis kreeg Pa zijn benoeming tot Hoofd van de Politie te Magelang in M.-Java. Dat was in 1921.

In Magelang kwam er nog een zusje de gelederen van het gezin versterken, zodat het gezin toen bestond uit Pa, Ma, en acht kinderen, waarvan vier jongens en vier meisjes. Een hele zorg dus voor onze ouders, vooral, toen de twee oudsten ter vermeerdering van hun MULO-kennis in Semarang en Bogor op school moesten. Desondanks bleek Magelang voor ons allemaal een gelukkige tijd te zijn. We kunnen nooit vergeten onze gezamenlijke uitgangetjes met of zonder vriendjes naar Kali Bening en Blabak, de Boroboedoer, de Soembing met de kali Progo.

Onze vader heeft zich onder alle bevolkingsgroepen vele vrienden gemaakt. Zo behoorden tot de vriendenkring de patih van Magelang, de Majoor der Chinezen en natuurlijk ook Pa van der Steur.

Het was dan ook voor al zijn vrienden in Magelang een grote schok, toen ze een jaar na Pa's overplaatsing naar Batavia - Politiesectie Pasar Baroe in 1929, moesten vernemen, dat hij was gevallen als slachtoffer van zijn plicht bij een politie-overval, die hij moest verrichten op Kramat Poelo.

Toen kwamen alle zorgen volledig op mijn Moeders schouders neer. Maar onze Moeder bleef niet bij de pakken neerzitten. Zij wist van wanten.

Geschraagd door haar geloof heeft Ma zich door alle moeilijkheden heengeslagen en verdriet, dat ook helaas te vaak haar deel was geweest, heeft haar niet kunnen breken.

Zij heeft Indonesia, nadat zij het land in 1951 had verlaten en zich met en bij haar kinderen in Nederland had gevestigd, niet meer teruggezien.

Omringd door degenen, die zij zo heeft liefgehad en voor wie zij zich altijd geheel heeft weggecijferd, is onze Moeder in 1973 ontslapen in Vinkeveen.

Lieve vader, lieve moeder, dank voor alles!

Men verliest zich in de obsolete, kleine en nutteloze denksfeer van kolonialisme en anti-kolonialisme, terwijl de echte grote problemen van de nieuwe tijd nóch aangepakt, nóch zelfs begrepen worden! - T.R.

HONDS

Nare gebeurtenissen, waar je achteraf toch om kon lachen. De aanleg van de beruchte spoorlijn Siam-Burma (dodenspoorlijn) heeft heel wat mensenlevens gekost en is voor hen, die er aan hebben moeten werken, geen aangename herinnering. Toch hebben wij weleens gelachen om misverstanden, die op het moment geen enkele reden tot lachen hadden, zeker niet voor het "lijdend voorwerp", maar waar wij later toch wel om hebben gelachen. Zo herinner ik mij het navolgende.

De Jap had bepaald, dat wij per dag één m^3 grond moesten verzetten. Aangezien zieken en zeer zwakken ook mee naar de baan moesten en door hen de volle portie grond moest worden opgeleverd, hadden wij groepjes van vijf man gevormd, drie sterken en twee zieken. De sterken namen dan 5 m^3 voor hun rekening.

Door het maken van grapjes, soms galgenhumor, probeerden wij de zieken wat op te beuren, omdat zij te ellendig waren om op hun benen te staan, maar niet konden gaan liggen, omdat de Jap niet mocht weten, dat wij hun portie op ons hadden genomen, anders kregen wij er nog wat bij.

Een van ons, Leo, stelde voor de bij het Nederlandse wapen behorende mooie woorden: "Ik zal handhaven" te veranderen in "Ik zal zand graven". Hij verzekerde ons dat hij direkt na de bevrijding een ritje met deze trein zou gaan maken en op de plek waar wij zand stonden te graven een ijskoud pilsje zou nemen.

Doordat wij nogal luidruchtig waren, kwam een van de bewakers naar onze kuil toe en probeerde met de paar woorden Engels, die hij in de loop der tijd had opgestoken, een gesprek met ons. Wij voelden er niets voor en Leo riep: "Doorlopen hondekop!" waarop de Jap vroeg: "Nanda hondekop kah?" Leo zei: "Hondekop, nice face!" en streek daarbij met zijn hand over zijn gezicht. "A soeskah", zei de Jap gevleid. "Hondekop, nice face kah?" "Sankjoe varrimatso!" en liep kennelijk zeer voldaan verder. Zo'n compliment was hem natuurlijk nog nooit gemaakt omdat moeder natuur hem bepaald niet kwistig met schoonheid had bedeeld. Leo had hem blijkbaar zo gelukkig gemaakt, dat hij een onbedwingbare behoefte voelde dit geluk met anderen te delen. Bij de volgende kuil bleef hij weer staan en probeerde daar ook weer een praatje te maken. De in de kuil gravende lotgenoten waren echter niet zo goed gemutst als wij.

Toen de Jap tegen een Amsterdammer die in die kuil stond te graven zei, dat hij een hondekop had, kwam het zo goed bedoelde compliment minder goed over.

De Amsterdammer beantwoordde het compliment door te zeggen: Je zult je gele moer bedoelen!" Alhoewel de Jap dit onmogelijk kon hebben verstaan, zag hij wel aan de boze uitdrukking op het gezicht van de Amsterdammer dat deze zich allerminst gevleid voelde en besloot er achter te komen wat hij wel gezegd had. Een van de anderen in die kuil legde hem dit uit door het geblaf van een hond na te bootsen. Wederom kwam het begrijpende "A soeskah" eruit.

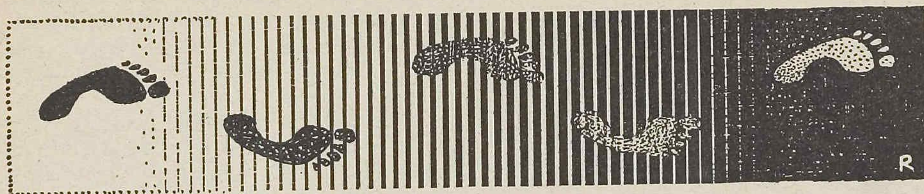
Hij raapte een stuk bamboe op, stevende recht op onze kuil af en bewerkte Leo hiermee, hierbij steeds "hondekop" roepend.

Op dat moment had natuurlijk niemand behoefte tot lachen. Maar veel later kon ook Leo er nog hartelijk om lachen.

Th. H.

VOETSTAPPEN IN 'N ANDERE WERELD

Mysteriën in Sawah Loento

In stille, regenachtige avonduurtjes, wanneer er op de T.V. niets is dat je interesse heeft, ga je, als Indo in dit land, wel eens zitten mijmeren en vanzelf terug denken aan lang vervlogen tijden, aan Tempo Doeloeh. Je gaat de film terugdraaien, vaak heel ver terug, naar de tijd van je prilste jeugd zelfs. Dan doemen er voor je geest wel herinneringen op, van gebeurtenissen, goede of minder goede.

Zo herinner ik mij nu ook enkele voorvallen, ruim een halve eeuw geleden, toen wij nog met onze ouders in de woonwijk die toen Lobang-Pandjang werd genoemd, woonden. Een tamelijk groot en nogal oud huis, waarvan het hoofdgebouw op vrij hoge neuten stond, zodat kleine kinderen er hun spelletjes onder konden doen. Op het erf om het huis stonden veel vruchtbomen en in de achtertuin daarbij nog een stuk of dertien klapperbomen.

Op een avond, dat mijn vader en een broer bij een tegenover ons wonende oom op bezoek waren, hield ik mijn oudste zuster in haar kamer gezelschap, terwijl zij haar mooie, weelderige haar aan het verzorgen was. Moeder zat met de rest van het gezin in de huiskamer, en een elders wonende broer logeerde met zijn Niasse vrouw in een kamer in de bijgebouwen.

Toen ik daar dus gezellig met mijn zuster stond te ngobrollen hoorden wij plotseling op zolder een druk heen en weer geren van naar wij aannamen muizen of ratten. En dat verbaasde ons, omdat er in dat huis nooit een muis of rat was gezien.

Maar dat geluid op zolder zwol aan, geen gedribbel van die kleine diertjes meer, maar het werd daar een wild gehol, alsof er grote dieren of zelfs mensen bezig waren. En ineens begon het plafond erg te golven, zo ook de voor- en de zijwand van de kamer. Het raam in de voorwand, afgesloten zowel met houten als met glazen luiken, vloog open en dicht, ondanks de vergrendeling!

Mijn zuster gaf een gil en in paniek en angstig holden wij de huiskamer in, waar, hoe was het mogelijk, niemand iets van al dat kabaal in de slaapkamer had gehoord. Eigenaardig genoeg slaakte onze Niasse schoonzuster in de kamer in de bijgebouwen wel een kreet, zij moest zoiets als mama of nenek hebben geroepen. Mijn broer kwam haastig, met een of ander wapen in de hand, de huiskamer binnen, sloot alle deuren af en ging zelf naar de voorgalerij.

Inmiddels kwamen vader en de andere broer thuis en gedrieën zochten zij met behulp van een lantaarn de omgeving van het huis af. Zij vonden niets, ook niet onder het huis. Maar in de vochtige grond onder het bewuste raam wel wat voetsporen, van een volwassen tijger......!

Eerst later vernamen we dat de nenek van onze schoonzuster een z.g. menstijger was, of omgekeerd. Het verhaal gaat dat de ziel van sommige gestorven personen in het lichaam van een tijger verhuist en zo nu en dan, op bepaalde tijden, de familie met een bezoek komt "vereren". Werd dat bezoek verwacht, dan legde men ergens buitenshuis iets (eet-)baars klaar. Zo'n tijger geworden mens zou nooit iemand enig kwaad hebben gedaan. Denkelijk dat die na het verorberen(?) van het klaargelegde weer tevreden naar het Wahalla verdween.

Ik vermoed dat die broer van mij, met zijn Niasse vrouw weleens zo'n bezoek had meegemaakt in zijn eigen huis. Hij was in elk geval de rustigste en meest beheerste persoon die avond.

Een nader onderzoek van mijn zusters kamer toonde ons, dat er ondanks het hevig golven van plafond en wanden, geen stukje kalk op de vloer lag! Plafond en wanden waren wit gekalkt. Het raam was weer normaal dicht en vergrendeld!

Naderhand hadden wij nooit meer voorvallen gehad, die verband konden houden met dat ene griezelige bezoek......

Het tweede geval, dat nogal wat deining in ons huis veroorzaakte was dit: Het was jaren na dat eerste gebeuren, dat ik in de vooravond met enige broers onder de djeroek-baliboom naast ons huis stond te praten. Het was tamelijk donker, vooral in de achtertuin met z'n vele bomen. Een broer sprak er ineens zijn verwondering over uit, dat er in die achtertuin, op zijn achterpoten staande en met zijn voorpoten tegen een klapperboom steunende, een grote witte BOK stond. Wij vonden het nog vreemder, omdat wij helemaal geen bok zagen. Zoals ik reeds zei, het was donker in die tuin.

Dezelfde avond nog voelde die broer, die de bok had waargenomen, zich onwel. En de dag en de dagen daarna had hij ijlkoortsen. Geen obat mocht baten.

De oude schoonvader van de tegenover ons wonende oom werd ontboden. Dit oudje, een Indonesiër, was een Doekoen, dat was bekend in intieme kring. Hij kwam, zag, en overwon zogezegd! Hij had nodig, een vuurpotje, wat menjan, een schaaltje water en wat verse sirihbladeren. In de kamer waar mijn zieke broer lag, brandde de Doekoen onder het prevelen of bidden de menjan en werd mijn broer plus de gehele kamer bewierookt. Het water werd ook gewijd en daarmee werden zieke en kamer besprenkeld. Daarna liep de oude man met de brandende menjan het hele erf langs de pagger om en om en werd de bewuste klapperboom ook niet vergeten uiteraard.

De volgende dag was mijn broer koortsvrij en genas daarna heel snel!

Al met al, voor ons onbegrijpelijke dingen. Waarom moest die "matjan" nou zo nodig bij ons op bezoek komen. Wat had die "witte bok" daar in de achtertuin te betekenen???

Mysteriën en nogmaals mysteriën!

E. A. B. v. G.

De Hassan-Hossayn herdenkingen

In Tong Tong no. 19 trekt Si Sinjo de Islamitische oorsprong van de z.g. Hassan-Hossayn herdenking in twijfel. Maar zoals reeds in Tong Tong no. 17 door Ir. M. O. Parlindungan uitvoerig uiteengezet is het een speciaal herdenkingsfeest van de Shia-secte der Islam. Ik heb in Iran deze passiespelen herhaaldelijk meegemaakt en daar hebben ze het karakter van een boetedoening en zelfkastijding, waarbij men zichzelf tot bloedens toe geeselt, in een hoge staat van opwinding de dood van Hossayn beweent en zijn vijanden vervloekt. Als niet Shia-Islamiet kun je daar beter niet te dicht bij komen.

In Iran is de Shia-Islam staatsgodsdienst, maar ze komt ook voor in Noord-Irak, Egypte, Syrië en Pakistan. Het is daarom zeer wel mogelijk zoals door Si Sinjo verondersteld, dat deze vorm van de Islam door Pakistani naar het Padangse werd overgebracht.

Ir. Parlindungan vraagt zich af wat de oorzaak van de afsplitsing dezer secte is. Zij ligt zowel op religieus als op politiek terrein en voor belangstellenden is misschien het volgende van interesse:

Volgens de Shia-leer waren de drie eerste Khalifen na Mohammad's dood, Abu Bakr, Omar en Othman slechts usurpators en kwam de titel rechtens toe aan Ali, als neef van de profeet tevens zijn schoonzoon gehuwd met zijn lievelingsdochter Fatima en bovendien naar men aanneemt zijn eerste mannelijke bekeerling. Uiteindelijk werd hij in 656 tot Khalif benoemd in concurrentie met Muavia, de grondlegger der Omayaden-dynastie.

In 661 werd Ali door de secte der Kharejiten, die geen enkel gezag wilden erkennen, vermoord. Zij oudste zoon Hassan volgde hem op, maar stierf hetzelfde jaar aan longontsteking. Volgens de Shiïten werd hij echter door zijn vijanden vergiftigd.

Muavia greep nu naar de macht en Hossayn, Hassan's jongere broer moest zich geruime tijd afzijdig houden. Pas na de dood van Muavia in 680 liet hij zich door Obaydulla de gouverneur van Kufa in Noord-Irak bewegen zijn rechten te doen gelden. Toen het er op aan kwam liet deze hem echter in de steek en in de slag bij Kerbela verloor hij met al zijn aanhangers het leven. Het verhaal over deze tragedie doet denken aan Leonidas en de slag bij Thermopilae. Zijn beide zoontjes werden aanvankelijk naar het hof in Damascus en later naar Medina overgebracht.

Ofschoon historisch niet vaststaand wordt door de Perzen algemeen aangenomen dat de vrouw van Hossayn een dochter was van Yasdigard III, de laatste vorst uit het Perzische Sassaniden-dynastie. Volgens deze gedachte waren Hossayn's nakomelingen dus formeel rechthebbenden op de Perzische troon.

Maar de Perzen stonden in die tijd onder heerschappij der Arabische Khalifen die hen de Islam als godsdienst hadden opgedrongen en waarschijnlijk heeft de kans om een afwijkende versie van de Islam tot hun nationale godsdienst te maken en aan de politieke wens naar vrijheid ook een religieus relief toe te voegen een rol gespeeld. Als geestelijke opvolgers van Hossayn beschouwen de Shiïten de z.g. 12 Imams. Volgens de legende is de 12de Imam, Gha'eb, nooit gestorven maar in 873 in de legendarische stad Jabulka op mysterieuze wijze verdwenen en zal hij pas terugkomen op de dag des Oordeels om leiding te geven aan de gelovigen. Dit zal moeten gebeuren in de Gauhar Shad moskee in de heilige stad Mashad in N.O. Iran.

De Shia is minder orthodox dan de Sunni-Islam en zo zal men in Iran vaak afbeeldingen van Mohammad en nog meer van Ali tegenkomen. En dat het drinken van wijn geen al te grote zonde is kan men uit de gedichten van Omar Khayyam wel lezen. En uit eigen ervaring kan ik getuigen dat de Perzische wijn de zonde zeker waard is. Een afsplitsing van de Shia vond plaatst toen de 6de Iman, Jaffar al Sadiq (700-765) onenigheid kreeg met zijn oudste zoon Ismaël en in diens plaats zijn tweede zoon Musa al Khassim tot opvolger benoemde.

Ismaël stichtte toen een eigen secte, die der Ismaëliten, die thans zo'n 20.000.000 volgelingen telt, verspreid over Pakistan, Iran, Irak, Syrië, Egypte en Kenya. Het geestelijk hoofd is de Agha Khan, momenteel Karim Agha Khan.

De Ismaëliten hadden een tijd lang ook een agressieve arm, de z.g. Hashishin (vgl. Frans, assasin!) of koningsmoordenaars, die middels het roken van Hashish in een toestand van geestvervoering werden gebracht en dan moordaanslagen pleegden op koningen, ministers en andere hoogwaardigheidsbekleders. Misschien iets voor de voorstanders van soft-drugs om over na te denken.

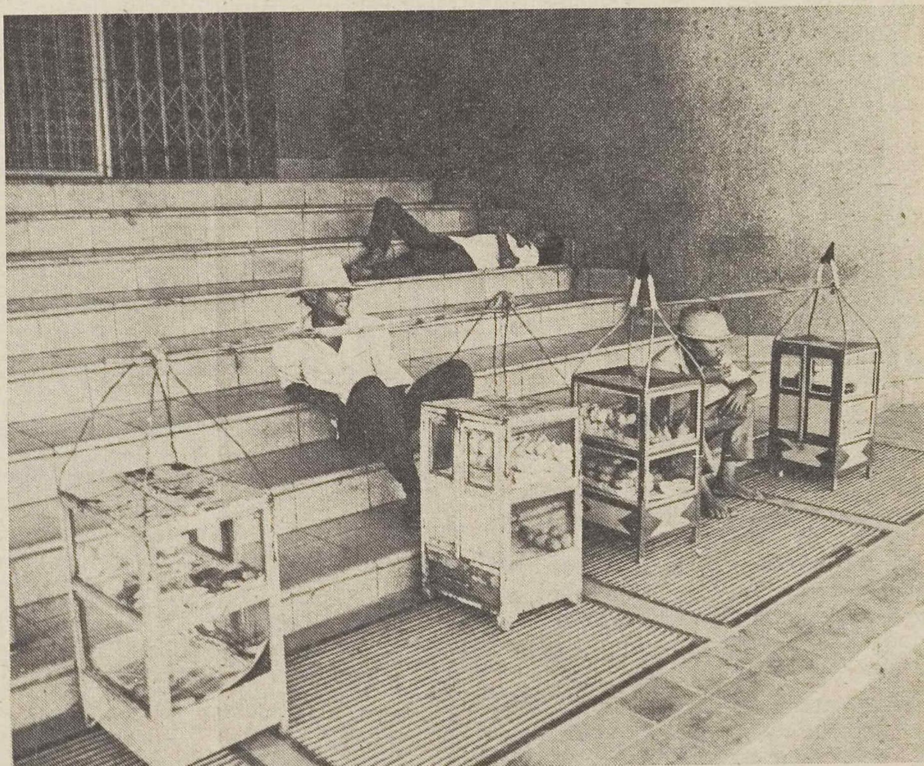
Aan het hoofd van deze afdeling stond een z.g. Grootmeester, waarvan Hassan Sabah I (1078-1124) de bekendste was. Het hoofdkwartier in Iran lag nabij Qasvin, ca 150 km west van Teheran. In 1256 werd de Perzische tak van deze onder-secte volkomen uitgeroeid door de Mongoolse veroveraar van Iran, Hulagu Khan een kleinzoon van Ghengis Khan.

In 1273 maakte Sultan Baibars van Egypte ook een eind aan de bij Homs gevestigde Syrische tak.

Een andere extreme afdeling van de Shiïten tenslotte is de Ali-Ilahu, die vooral aanhangers heeft onder de Koerden.

Ook de Sunni-Islam kent haar ondersecten, maar hier zijn de verschillen meestal gering.

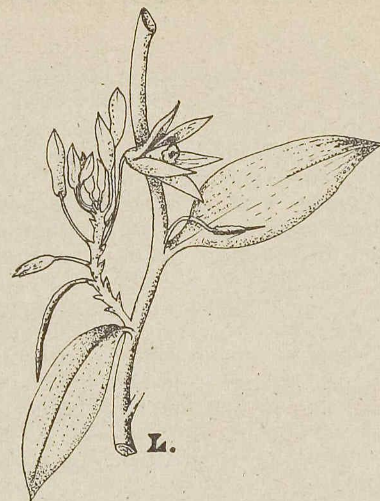
G. A. SCHOTEL

Verkopers zijn voor ons in Indië altijd een vertrouwd beeld geweest. Is er geen rianter plaats voor, dan worden zoals hier, de trappen van de Metropole Bioscoop in Jakarta uitgekozen door de koekjes verkopers! De minjak-klapa vlekken op de muur zijn stille getuigen dat deze plaats ook dienst doet om tussen de bedrijven door de nodige rust te nemen. (Foto: Rogier)

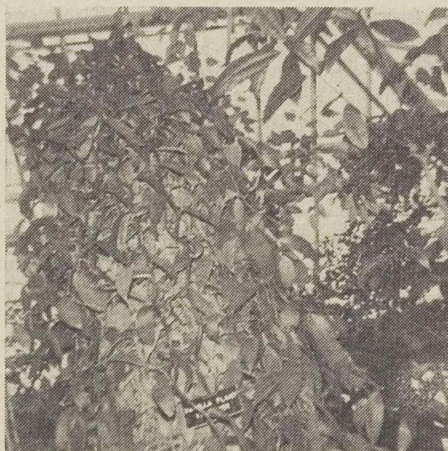
Vanille, de smakelijkste en geurigste orchidee

Gedurende de oorlogsmaanden januari-maart 1942 was ik in Tjipatat (Bandoengse) gestationeerd waar wij voor oefeningen hele lange dagmarsen maakten door bergterrein, door sawahs, door hoog stekelig alang-alang gras enz.
Op een van die dagen herinner ik me dat we moe terugliepen over een stuk weg waar we gestopt werden door heel erg vriendelijke mensen die daar woonden en die de hele troep op verfrissende drank trakteerden. Vele details zijn me nu ontgaan, maar wel herinner ik me dat het een vanille aanplant was op een klein landgoed, afgelegen van de bewoonde wereld. Blijkbaar was de vanille toen nog halfweg lonend als aandikkertje van een klein pensioentje. De cultuur en geschiedenis van deze zo ogenschijnlijk onbelangrijke klimplant is erg interessant.

Bloemtrosje van de vanille.

Vanilla planifolia is een orchidee en is in haar moederland Mexico een echte bosplant, een liaan, die tientallen meters hoog tegen de bomen opklimt en daar geheel onder het bladerdak leeft. Opvallend is echter dat de mooiste planten aan de bosranden worden gevonden, hetgeen erop wijst dat zij in minder schaduw beter gedijen.
De missionaris Bernardino de Sahagua, die lange tijd in Mexico werkzaam was heeft als eerste - omstreeks 1530 - op het gebruik en de bijzondere aromatische eigenschappen van de vanille de aandacht gevestigd. De Mexicanen gebruiken het vooral in hun cacaodrank. In 1605 werden de eerste vanille vruchten voor het eerst in Nederland ingevoerd, terwijl in 1819 de Botanische tuin in Buitenzorg de eerste plant ontving. De vanille plant groeide en bloeide uitstekend maar vruchten werden niet verkregen. Dat raadsel werd pas opgelost door Morren die in 1836 in de Botanische tuin te Luik vond dat de bloemen niet zelfbestuivend zijn en er toen in slaagde de bloemen kunstmatig te bevruchten.
Ongeveer 1850 heeft Teysmann met goed resultaat de eerste vruchten op Java gewonnen, ook kunstmatig, omdat de speciale bestuivende bijen ook in Indië niet inheems zijn. Teysmann is een bekende figuur die naam verwierf als uitnemende practicus en medegrondlegger van de Kinacultuur en die met Franz Junghuhn overhoop lag over diens visie om kina onder schaduwbomen te planten.
De vanille cultuur is niet zo eenvoudig. Een jaar voordat men de vanille gaat planten, moet met de aanleg van de steunbomen worden begonnen zodat deze reeds voldoende blad ontwikkeld hebben als de vanille wordt uitgeplant. De vanille wordt door stekken vermenigvuldigd, welke zodra de West-moesson-regens doorkomen, worden geplant. Stekken worden verkregen door in een oudere aanplant, reeds in de voorgaande West-moesson de nodige sterke planten geen vruchten te laten dragen maar door snoeien te dwingen vele scheuten te vormen.
Algemeen geldt dat na het derde jaar de volle productie intreedt en dan 5 tot 6 jaar of langer voortduurt. De bloemen openen zich in de nacht en bloeien slechts een dag zodat iedere ochtend voor 11 - 12 uur de aanplant moet worden nagegaan en voor een goede oogst moet het droog weer zijn. Een bloemtros bezit 15-20 bloempjes waarvan men bij voorkeur de eerste opengaande, onderste bloemen bestuift, vooral omdat de onderste bloemen de rechtste vruchten geven. Al naar gelang de sterkte der plant en de forsheid der scheuten laat men 10 tot 15 bloemen per tros tot vrucht komen; de overigen knijpt men weg. Ongeveer 9 maanden na de vruchtzetting is de vanille rijp en begint de 15 - 25 cm lange vrucht aan het uiteinde geel te worden. Het oogsten moet dagelijks gebeuren en met veel zorg om niets te beschadigen. Nu de bereiding nog.
De bereidingsmethoden verschillen in diverse landen maar voor Java was

Vanilleplant in de Jardin Botanique in Meise, België.

men gewoon de vruchten na het plukken in warm water (95° C.) onder te dompelen, waarna men de vruchten afdroogt en ze op wollen dekens legt, zonder elkaar te raken. De deken wordt nu eenmaal over de vruchten dichtgevouwen en het geheel in de volle zon gelegd. Enige malen per dag keert men de dekens om voor het gelijkmatig verwarmen van boven en onderkant der vruchten. 's Nachts worden de dekenpakken in een droog vertrek bewaard. De volgende morgen worden de dekens even geopend om de vruchten te controleren, daarna direct weer dicht gevouwen en weer tot 's middags in de zon gelegd. Dit wordt dagelijks herhaald. Na enige dagen begint de vrucht soepel en bruinachtig van kleur te worden. Na 8-12 dagen is zij glanzend zwart of rood-zwart van kleur geworden, voldoende droog en toch soepel. Na deze bereiding worden de stokjes in bosjes gebonden en in blikken trommels bewaard. Tot bosjes gebonden, in blikken verpakt, blijft de vanille nog na-kristalliseren, waardoor een intensief aroma ontstaat.
De grote concurrent van de vanille is de kunstmatige vanilline. Deze wordt met behulp van eugenol of iso-eugenol bereid. Eugenol wordt hoofdzakelijk uit kruidnagelolie en kaneelolie gewonnen, dat veel goedkoper is wanneer men bedenkt dat 1 kg vanilline een even sterk aroma bezit als 50 kg vanille.
In de parfumerie fabricage is de vanille geheel door de vanilline verdrongen, maar voor het gebruik in spijzen en genotmiddelen, de fabricage van chocolade, essences, ijs en voor de banketbakkerij is de vanille nog steeds het superieure artikel. Wat minder bekend is het feit dat in Amerika de goedkopere kwaliteit-vanille veel gebruikt wordt voor het aromatiseren van tabak. (Wel sterk te ruiken!)
Zonder zelfs over ziekten en plagen te praten is het wel duidelijk dat de vanilleteelt veel toezicht en arbeid vraagt en de bereiding der vruchten bijzondere zorg, waarom het geen geschikt gewas is voor de grote cultures. De grootste aanplantingen beslaan ook niet meer dan 1-2 HA.
Niet erg bemoedigend voor een investering voor een aandikkertje van een AOW pensioentje!

Met behulp van gegevens bij H. Deinum in "De landbouw in de Indische archipel."

E. G. Van Voorthuizen

*

Ik kan me geen Indische suikerpot herinneren, of er zaten vanille-stokjes in. Je wist niet anders: vanille wordt in de suiker bewaard. En de bos vanille van

lees verder volgende pag., 1e kol. onderaan

Herinneringen aan Tapanoeli

(Sumatra)

(III)

Naast onze bezigheden met de paarden, hadden we natuurlijk nog vele, vele andere. Op het achtererf lag ook het bouwmateriaal voor de bruggen en wegen, die Vader moest aanleggen. Daar kon je verrukkelijk spelen. De grote betonnen duikers die nodig waren voor de drainage waren ideale kamertjes, waar je met je hele poppenrommeltje huishoudentje in kon spelen.
En dan kon je nog het bos intrekken, dat in een bocht van de rivier lag en dus niet al te uitgestrekt was. Daar kon je, als de mens uit het stenen tijdperk, uitkijken naar eetbare vruchten. Veel was er niet, maar we vonden toch een paar djamboe-aër bomen, die op hun tijd vruchten droegen. Het zoontje van Vaders Hoofdmandoer, dat ons op onze tochten vergezelde, klom er dan in om ze te plukken. In mijn verlangen naar de zalige vruchten riep ik dan de enige Batakse woorden, die ik kende: "Oelang pangani soedèna' " (= eet niet alles op). Kennelijk had ik niet veel vertrouwen in de menselijke aard.

Nu even nog iets over de Vader van het knaapje. De man, een Javaan, was een trouwe vriend van Vader, met wie hij al had samengewerkt, toen beiden nog jongelingen waren. Vader moest toen een "part-time job" nemen, om zijn avondstudies voor Architect te kunnen bekostigen. Zijn Vader was n.l. gestorven, toen hij ± 3 jaar oud was. De Javaanse jongen, Kario genaamd was arbeider op het zelfde werk en er groeide een vriendschap tussen de twee mannen. Toen Vader later een betrekking kreeg bij de B.O.W. bezorgde hij zijn vriend, die zeer capabel was, een baan als voorman. Ambtenaren werden in die tijd zo om de 3 jaar overgeplaatst, zodat ieder een poosje in de rimboe zat en een poosje in de bewoonde wereld. Toen wij naar Tapanoeli gingen, trokken Kario en zijn vrouw (Bibih Baas) en kind mee. Het jongetje was van onze leeftijd en werd uiteraard ons speelkameraadje.

Onze jeugd was, zoals ik al eerder opmerkte, grotendeels spel, daar in de grote omtrek geen scholen te vinden waren. Toch moesten ook wij wat leren. Dat was de taak, die Maatje op zich nam. Zij leerde ons lezen en schrijven, en wel zo goed, dat lang voordat ik een school van binnen had gezien, ik al Robinson Crusoë las. Toch had onze lieve Moeder vaak geen tijd voor ons, want zij moest alle correspondentie voor Vader verzorgen. Een secretaris of secretaresse was in die tijd althans in de Bataklanden niet te krijgen. Zo hoefde Maatje zich nooit te vervelen en gelukkig was Grootma er nog. "Groot" zoals wij haar noemden, was de moeder van Paatje. Zij woonde bij ons en nam Maatje veel werk uit handen. Als wij naar Batang Tore moesten, bleef zij meestal in Padang Sidempoean om voor de dieren en planten te zorgen. Maar het kwam ook voor, dat zij in Batang Toroe bleef - als enige Blanda - om hulp te bieden aan de werklui, als er soms een ongeluk mocht gebeuren. Doktoren waren er niet, dus of Vader of Moeder of Grootmoeder verzorgden opgelopen verwondingen. Ik herinner mij nog goed, hoe slecht Maatje geschikt was voor dokterswerk. Ze verbond een gewond been of een gewonde arm snel en goed en viel dan flauw. De taak de mensen van Kinine te voorzien tegen Malaria, bezorgde haar minder emoties. Het moeten toch wel zorgvolle jaren voor haar geweest zijn, met haar hele gezin zo ver weg van alle medische hulp te zitten. Vader had een ernstige ingewandskwaal, waardoor hij veel bloed verloor, wat hem erg verzwakte. (Bacterie- of Virusinfectie? Wie wist dat toen!) Daarom ging Maatje met hem mee, als hij te paard de rimboe in moest om het tracée van de aan te leggen weg uit te zetten. Zij kon dan voor hem koken en er voor zorgen, dat hij geen nieuwe infectie opliep door gebrek aan hygiëne of dat de kwaal verergerde doordat hij ongeschikt voedsel kreeg voorgeschoteld. Wij bleven dan onder de hoede van Groot thuis. Achteraf denk je dan: "Wat waren wij vaak lastig en ondeugend" maar ook: "Wat had die vrouw een tact en een wijsheid". Al had ze nooit boeken over kinderpsychologie gelezen!

Mevr. J. v.d. Gr.-v. R.

(Vervolg: "Vanille")

zeker wel 20 cm lange stokjes, die Moeder elke maand bij de langganan insloeg, werd ook bewaard in het grote petroleumblik suiker in de goedang
In die tijd smaakte vanille-vla naar vanille, vanille-ijs naar vanille en de baklucht van colombijntjes, taarten, vulden keuken, huis en zelfs de tuin met die onmiskenbaar exquise geur, die je nu praktisch nergens meer aantreft. Die zwarte stipjes in de gele vla, weet U dat ik ze onwillekeurig bij elke fles, die ik uitgiet, weer zoek? Tweemaal in mijn leven heb ik een vanille-aanplant gezien: bij de familie Versteeg, ze woonden - meen ik - ter hoogte van het zwembad Sengkaling (op weg naar Batoe) en 30 jaar later even buiten Guadalajara (Mexico). De bus stopte in een stromende regen op een spiegelgladde helling van 20 graden (Mexicaanse chauffeurs zijn meesters in het uitzoeken van levensgevaarlijke situaties, maar daarom zijn het ook meesters in de rijkunst) midden tussen verwilderde tuinen en toen ineens herkende ik ze, die lange potloden. Zoveel, zoveel. En in die herkenning voelde ik me omhelsd door de tropen.
Eens hielp ik bij de opruiming van een keuken van een gestorven vriendin. In een koekblikje lag een bosje vanillestokjes. Grijs, uitgedroogd, steenhard. "Die moeten daar 20 jaar gelegen hebben", zei de dochter, "want ze nam ze mee, toen we in 1950 repatrieerden."
Ik heb ze gebruikt; de smaak, de geur waren er nog. L.D.

"MET LOOD EN LIJN"

Naar aanleiding van het artikel "De Hydrografische taak van de Gouvernements Marine" (T.T. no. 22) schreef onze lezer, de Heer R. P. G. A. Voskuil: Graag zou ik willen wijzen op het bestaan van een boekje, dat is uitgegeven ter gelegenheid van het honderd-jarig bestaan van de Afdeling Hydrografie van het Ministerie van Defensie (Marine) in 1974.
Dit boekje, getiteld "Met Lood en Lijn", behoorde bij de Nederlandse zeekaarteringen, die ter gelegenheid van dit jubileum in de zomer van 1974 in het Maritiem Museum "Prins Hendrik" te Rotterdam werd gehouden.
Een belangrijk deel van dit boekje is gewijd aan de geschiedenis van de hydrografische kaarteringen in het voormalig Nederlands Oost-Indië. Het is geillustreerd met foto's van oude opnemingsvaartuigen, kaarten en instrumenten.
In het Maritiem Museum "Prins Hendrik" zijn nog exemplaren à *f* 10,— te koop."

Minimum *f* 6,— van 1 tot 3 regels; per regel meer, *f* 2,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 2,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 3,— meer.

Bij brieven onder advertentienummer:
DIT NUMMER OP DE ENVELOPPE IN DE LINKERBOVENHOEK ZETTEN.

Beschb. wegens winterverbl. elders, voll. gem. huis, C.V. in Breukelen van ± Sept. t/m Maart. Bill. huur. Br. onder Nr. 2681.

J. C. W. PLOEG, Nic. Ruijchaverstr. 70 UTRECHT vraagt (event. tegen betaling) tekst/muziek v. (oud)-Ind. liedjes. Tel. 030 - 44 69 91.

MALAGA, Zuid-Spanje. "El Atabal". Te Huur: mooie bungalow, compl. inger. v. 4 pers., mooie tuin, uitzicht op zee en bergen. Inl. G. M. A. Versteeg, Ocarinalaan 89, Rijswijk-Z.H. tel. 070-94 44 52.

Gevr. 1 ex. van "Verdroomd Seizoen" door R. Carpentier Alting. Kretschmar v. Veenlaan 59, Hilversum.

Te koop gevraagd: de dissertatie van Dr. D. van Velden over Vrouwenkampen voor Mej. J. G. Penbroek, Bilderdijkstr. 71II, A'dam. Tel. 020-185298.

Gevr. in Amsterdam. Huish. hulp voor ouder Ind. echtpaar; 1 x per week. *f* 7,— per uur. Gemakkelijke flat. Tel. 020 - 44 54 15.

Indische Stud. Verkeers Academie zoekt kamer bij Ind. familie in Tilburg per 15 Aug. Omgeving Goirleseweg. Opg.: Fam. Kleevens, Curielaan 15, Vleuten. Tel. 03407 - 23 02.

Na een dapper gedragen lijden is van ons heengegaan, mijn lieve dochter, onze zuster, schoonzuster en tante

BEATRICE KREEUSELER

op de leeftijd van 53 jaar.

Amersfoort:
A. A. Wattiez
Rotterdam:
R. L. Kreeuseler
M. E. Kreeuseler-Pleyte
Wassenaar:
A. N. Kreeuseler
I. E. Kreeuseler-Pleyte
Neven en Nichten

Amersfoort, 25 mei 1975.
Correspondentie-adres:
Koekoekstraat 15, Amersfoort.
De teraardebestelling heeft plaats gehad op 29 mei op de begraafplaats "Rusthof" te Amersfoort.

OM TE BEWAREN EN TE ONTHOUDEN

De ondervolgende informatie kan van nut zijn voor bezoekers van Indonesië, die zelfstandig reizen, verschillende formaliteiten te vervullen hebben alvorens met een gevoel van tevredenheid dit land te bezoeken. Het is nl. al vaak voorgekomen dat men verbaasd is over kosten die hier door de verschillende immigratiekantoren worden berekend bij een **langer verblijf** dan 4 weken. De termijn die een bezoeker hier **in totaal mag blijven is nl. 4 weken** plus **een verlenging van 2 maanden.**

De vragen zijn:	Antwoord:
1. Wat kost het visum voor Indonesië bij aanvang van de reis?	1. *f* 22,—
2. Hoelang is de eerste termijn van het visum?	2. 4 weken
3. Kan men één week méér bedingen in Nederland? Dus: een **5** weeks visum.	3. Ja, maar dan kost het visum (inclusief: landing fee) *f* **73,—**
4. Kost **verlenging** van een **4** weeks visum Rp. 8500,— in Bandung?	4. Ja.
5. Krijgt men dan 2 maanden verlenging?	5. Ja, voor zover het Bandung betreft.
6. Wat kost verlenging van een **5**-weeks visum?	6. Rp. 2500,—. **Mits men een bewijs van storting van de landing fee in Ned. kan overleggen.**

Aan te raden is gewoon een 4 weeks visum in Nederland te nemen en de verlenging met 2 maanden hier te regelen. Uiteraard kan ik alleen informaties betreffende kosten geven van Bandung, maar in andere steden zijn deze gegevens ook wel te bekomen.

Bandung wordt bijna door iedere bezoeker aangedaan, dus dat punt is te omzeilen door in ieder geval hier ter plaatse de verlenging te regelen als men toch denkt langer te willen blijven.

Bovenstaande zeer nuttige informatie werd ons gedaan door de heer L. van Dompseler, jalan Purnawarman 30 pav. Bandung, die met de gang van zaken goed op de hoogte is. Hij vervangt tijdelijk de met vacantie zijnde cunsul aldaar.

WILT U TONG TONG HELPEN BESTAAN?

- **Betaal uw abonnementsgeld op tijd. Denk er zelf om, elke herinnering kost 50 cent. De Posterijen zijn rijker dan Tong Tong!**
- **Betaal, als U het missen kunt, iets meer dan het abonnementsbedrag. Elke gulden méér maakt ons bestaan solider.**
- **Denk ook aan uw boeken- en tokorekening. Elke aanmaning kost 50 cent. De Posterijen zijn rijker dan Tong Tong!**

Tong Tong is trots op en dankbaar voor zijn geweldige abonnee's. Zij hoopt nog lang te kunnen doordraaien voor en door abonnee's.

ABONNEE'S

WERFT ABONNEES!!!

17e PASAR MALAM

Houtrust - Den Haag

23 t/m 29 JUNI 1975

Eén hele week Pasar-week

Oost-west markt met 145 stands, Indisch, Chinees en Thailands eten, tropische tuin met orchideeën, oosterse kunstnijverheid, batikdemonstraties met instructies aan publiek, culturele presentatie van de Indonesische ambassade, demonstraties Indisch koken, waarzegster, kermisattracties w.o. katapultstand, uitgebreid showprogramma op het grote podium met o.m.:

• TEACH IN • SANDRA & ANDRES • BOLLAND & BOLLAND • THE LEE JACKSON SOUL DANSERS • NI LOH PUTU • THE INVADERS STEELBAND • FAKIR SWAMI SINGH • Krontjongorkest SINAR SURYA o.l.v. Goh Dumas + Hawaïan-show van THE STARLETS m.m.v. Myra and her lovely flowers • TAEKWON-DO • EXOTISCHE MODE • AVRO'S TOP POP DISCO SHOW

GROTE FOTO-WEDSTRIJD VOOR AMATEURS

HOOFDPRIJS:
TWEE VLIEGRETOURS AMSTERDAM-JAKARTA EN *f* 500,— ZAKGELD

Opdracht: Maak op de 17e PASAR MALAM Den Haag een sfeervol 'Pasar'-plaatje; wedstrijdformulieren zijn verkrijgbaar op de Pasar Malam bij INLICHTINGEN, stand 87, rechts van de ingang. Stuur uw foto's en/of dia's (zwart-wit of kleur), maximaal drie van elk, vóór 15 augustus a.s. naar stichting Tong Tong, Lange Voorhout 25 B, Den Haag. De uislag is eind september. Uit het ingezonden werk zal een expositie worden samengesteld die op de 18e Pasar Malam te zien zal zijn.

GEEF U OP VOOR DE REÜNIE BESAR OP ZATERDAG 28 JUNI A.S.

Bij voldoende belangstelling wordt tijdens de Pasar Malam in de Rotonde van Houtrust weer een Reünie Besar georganiseerd, aanvang 12.00 uur 's middags. Toegangskaarten voor deze reünie, inclusief entree Pasar Malam, Indische maaltijd, drankconsumpties, porto- en admin. kosten bedragen *f* 17,50 per persoon.

ENTREEPRIJZEN:

volwassenen *f* 4,—, kinderen tot 12 jaar *f* 1,—, 65-plussers van maandag t/m donderdag *f* 2,—, groepen van 20 of meer personen per persoon *f* 3,—. Verder zullen op vele stations in Nederland goedkope „Trein-Toegangsbiljetten" verkrijgbaar zijn, die 3x reductie geven: op de trein, de tram of de bus in Den Haag en op het entree tot de Pasar Malam.
Vooruitbestellen van toegangskaarten door storting van het verschuldigde bedrag, verhoogd met *f* 1,25 porto en administratiekosten op gironr. 75 83 89 t.n.v. stichting Tong Tong Den Haag.

OPENINGSTIJDEN:

maandag 23 t/m donderdag 26 juni van 14.00 tot 23.00 uur
vrijdag 27 juni van 14.00 tot 24.00 uur
zaterdag 28 juni van 11.00 uur tot 02.00 uur 's nachts
zondag 29 juni van 13.00 tot 23.00 uur

ALLE INLICHTINGEN en gratis geïllustreerde folder bij stichting Tong Tong, Lange Voorhout 25 B, Den Haag 070 - 46 66 24 b.g.g. 64 52 49

Boven: Op de Pasar Malam Den Haag zal het één van de laatste keren zijn, dat Sandra & Andres nog als duo zullen samenwerken. Daarna gaan ze ieder hun eigen weg: Sandra Solo en Andres blijft - met een nieuwe partner - trouw aan de duo-formule.
Beneden, links: gezellige waroengs; een overvloed aan batiks; rechts: exotische mode uit Parijs.

